

Roma Bončkutė – humanitarinių mokslų daktarė, Klaipėdos universiteto Baltų filologijos katedros profesorė. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tekstologijos skyriaus mokslo darbuotoja.

Moksliniai interesai: lietuvių literatūros istorija, tekstologija.

Adresai: Salomėjos Nėries g. 5, LT-92227 Klaipėda, Lietuva.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius, Lietuva.

El. paštas: romabonckute@gmail.com

Roma Bončkutė: Ph. D., professor at the Department of the Baltic Linguistics at Klaipėda University. Researcher at the Department of Textology at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

Research interests: the history of Lithuanian literature and textology.

Addresses: Department of the Baltic Linguistics, Klaipėda University, Salomėja Nėris street no. 5, Klaipėda, LT-92227 Lithuania.

Department of Textology, Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Antakalnis street no. 6, Vilnius, LT-10308 Lithuania.

E-mail: romabonckute@gmail.com

Roma Bončkutė

Klaipėdos universitetas

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

KLEOFO JURGELIONIO LAIŠKAI VALERIJAI TYSLIAVIENEI

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjami Klaipėdos universiteto bibliotekoje saugomi lietuvių poezijos modernizatoriaus, literatūros kritiko, vertėjo, periodinių leidinių redaktoriaus, publicisto, advokato Kleopo Jurgelionio (1886–1963; Kleofas Jurgelionis, JAV – Ray Jurgen) laiškai Valerijai Tysliavienei (1914–1984), kuri 1938–1940 m. buvo jo, laikraščio „Tėvynė“ redaktoriaus, sekretorė. Laiškai (1949–1961) labai turiningi, juose dalykinės temos gausiai perpintos kurtuazija. Straipsnio objektas – K. Jurgelionio laiškų V. Tysliavienei temos. Atsižvelgiant į K. Jurgelionio gyvenimo ir kūrybos tyrimus, KUB RSS saugomą archyvą, leidinius, išsikeliamas dvejopas šio straipsnio tikslas – aptarti K. Jurgelionio laiškų V. Tysliavienei turinį, išnagrinėti poezijos rankraščius ir jų publikacijas tekstologiniu aspektu.

Pirmiausia straipsnyje apžvelgiami bendrieji laiškų bruožai, vėliau nagrinėjama laiškų tematika. Laiškų interpretacijai pasitelkiama kita, kartu saugoma medžiaga: dešimtis poeto laiškų kitiems asmenims; žmonos Henriettos Jurgen laiškai V. Tysliavienei; keletas poeto eilėraščių; straipsnių rankraščių, atskleidžiančių naujų detalių apie jo gyvenimą ir kūrybos ištakas, apie ryšius su JAV lietuviais, Lietuvių rašytojų draugijos (JAV) veiklą, laikraščio „Vienybė“ leidimo užkuliusius, išsivijoj kultūrinį ir visuomeninį gyvenimą ir pan.; taip pat – „Vienybės“ archyvo, JAV lietuvių periodinių leidinių pluoštas.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Kleopas / Kleofas Jurgelionis, Ray Jurgen, Valerija Tysliaviene, Juozas Tysliava, laiškai, periodika, išsivija, poezija, teatras.

Abstract

The article examines the letters of Kleofas Jurgelionis (1886–1963; Kleopas Jurgelionis, USA – Ray Jurgen), who was a moderniser of Lithuanian poetry, a literary critic, a translator, an editor of periodicals, publicist and lawyer, to Valerija Tysliaviene (1914–1984), who from 1938 to 1940 was a secretary of his newspaper “Tėvynė”, preserved at the Klaipėda University Library (KUB RSS). These letters (1949–1961) are very rich in content, in them the subject themes are abundantly weaved with courtship. This article discusses the topics of Jurgelionis’s letters to Tysliaviene. Taking into account the reasearch into Jurgelionis’s life and creative works and the KUB RSS archive and publications, this article sets out a twofold purpose: to discuss the content of Jurgelionis’s letters to Tysliaviene and to discuss poetry manuscripts and their publications with a textological lens.

First of all, this article discusses the general features of the letters, then the article touches upon the dominant topics in the letters. Another, co-stored material is used for interpreting the letters: dozens of letters from the poet to other people; a letter from Henrietta Jurgen, his third wife, to Tysliaviene; several poetry poems; manuscripts of articles revealing new details about his life and the origins of his creative work, his relationship with the Lithuanians in the USA, the activities of the Lithuanian Writers’ Society (USA), the behind the scenes look at the operations at the newspaper “Vienybė”, the cultural and social life of the emigrants, etc.; as well as a bundle of the American Lithuanian periodicals from the archive of “Vienybė”.

KEY WORDS: Kleopas / Kleofas Jurgelionis, Ray Jurgen, Valerija Tysliaviene, Juozas Tysliava, letters, periodicals, emigrants, immigrants, poetry, theater.

doi:<http://dx.doi.org/10.15181/rh.v24i0.1914>

Į v a d a s

Kleopas¹ Jurgelionis, Kalėdų Kaukė, o Jungtinių Amerikos Valstijų angliakalbėje bendruomenėje – Ray Jurgen, lietuvių poezijos modernizatorius, literatūros kritikas, vertėjas, išeivijos periodinių leidinių redaktorius, publicistas, visuomenininkas, dramaturgas, aktorius, režisierius, advokatas, verslininkas – kol kas dar nesulaukė išsamesnių gyvenimo ir kūrybos studijų. Klaipėdos universiteto bibliotekos Retų spaudinių sektoriuje (toliau – KUB RSS), Kazio Pemkaus bibliotekoje–archyve saugomi 42 K. Jurgelionio laišakai Valerijai Tysliavienei; dešimtis poeto laiškų kitiems asmenims; žmonos Henriettos Jurgen laiškas Tysliavoms; poeto eilėraščių; straipsnių rankraščių, atskleidžiančių naujų detalių apie jo gyvenimą ir kūrybos ištakas, apie ryšius su JAV lietuviais, Lietuvių rašytojų draugijos (JAV) veiklą, laikraščio „Vienybė“ leidimo užkulsius, išeivijos kultūrinį ir visuomeninį gyvenimą ir pan. Be to, KUB RSS saugomas gausus „Vie-

¹ K. Jurgelionis laiškus, straipsnius ir kūrybą pasirašinėjo lenkiška transkripcija *Kleofas*. Vardas graikų kilmės *Κλεόπατρος* (*Kleópatros*), sudarytas iš dviejų žodžių – *κλεος* (*kleos*) „garbė, šlovė“ ir *πατρος* (*patros*) „tėvas“, vadinasi, vardas reiškia „tėvo garbė“.

nybės“ archyvas, JAV lietuvių periodinių leidinių pluoštas, kuriame gausu įvairaus pobūdžio poetą ar jo laikotarpio kontekstą aptariančios medžiagos.

Klaipėdos universiteto bibliotekoje esanti su K. Jurgelioniu susijusi rankraštinė medžiaga iki šiol tyrėjams² buvo nežinoma. Galima pastebėti, kad viena iš paskutiniųjų, rašiusių apie poetą, Rima Pociūtė, 2003 m. paskelbusi straipsnį „Kleopas Jurgelionis amerikietiškojo modernizmo kontekste“ (Pociūtė 2003, 24–34)³, minėtų laiškų ir rankraščių nežinojo. Tyrėjai, nagrinėjęsiai spausdintus poeto tekstus, neatlikus išlikusių autografų tekstologinės analizės, kai kurie straipsnio išvadų teiginiai galėtų būti tikslinami. Mat net nedidelis pluoštelis KUB RSS saugomų poeto eilėraščių rankraščių ir jų publikacijų rodo, kad redaktoriai, rengdami tekstus spaudai, tekstus nemažai keitė.

Šio straipsnio objektas – K. Jurgelionio laiškų (1949–1961) V. Tysliavienei temos. Atsižvelgiant į K. Jurgelionio gyvenimo ir kūrybos tyrimus, KUB RSS saugomą archyvą, leidinius, išsikeliamas dvejopas šio straipsnio tikslas – aptarti K. Jurgelionio laiškų V. Tysliavienei turinį ir išnagrinėti poezijos rankraščius bei jų publikacijas tekstologiniu aspektu.

Laiškams nagrinėti pasitelkiama lyginamoji analizė, tekstologija.

Bendrieji laiškų ypatumai

Pirmojo K. Jurgelionio kūrybos rinkinio „Glūdi liūdi“ Lietuvoje sudarytoja Aurelija Rabačiauskaitė atkreipė dėmesį, kad „1959–1960 m. poetas vėl atkunta“ (Rabačiauskaitė 1971, 15)⁴. Šiame straipsnyje aptariami laišakai rodo, kad poeto po ilgesnės pertraukos padidėjęsio aktyvumo priežastis – moteris. K. Jurgelionis savo polinkio žavėtis gražiomis moterimis neslėpė, pastebėdavo tai ir kituose. Štai savo straipsnyje „Prisiminimai apie dėdę Šerną“ plačiai papasakojęs Juozo Adomaičio-Šerno gyvenimą ir veiklą, įvertinęs nuopelnus lietuvių publicistikai, mokslo populiarinimui, pabaigoje prideda: „Ar Šernas buvo tikrai mylėjęs kurią moterį, ir jeigu mylėjo – tai kurią, tatai lieka paslaptim. Bet jis buvo glamonėjęs ne vieną, ir gal tik tie

² Plg.: Vytautas Kubilius. *XX amžiaus literatūra: Lietuvių literatūros istorija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996, 118–121. Vytautas Kubilius. Nerealizuotų galimybių poetas. *XX a. lietuvių poetai*. Kaunas: Šviesa, 1980, 16–21.

³ Rima Pociūtė. Kleopas Jurgelionis amerikietiškojo modernizmo kontekste. *Literatūra*, 2003 45 (1).

⁴ Aurelija Rabačiauskaitė. Kleopas Jurgelionis. *Glūdi liūdi*. Paruošė Aurelija Rabačiauskaitė. Vilnius: Vaga, 1971, 3–22.

gana reti pasiglamonėjimai su moterimis buvo jam kaip jaukūs žiburėliai jo ištrėmimo tamsoj“ (Jurgelionis [1954], 14)⁵. Susipažinus su laiškais V. Tysliavienei, netenka abejoti, kad taip poetas pasakytų ir apie save patį.

Iš 42 K. Jurgelionio laiškų V. Tysliavienei tik vienas yra rašytas lietuviškai, o kiti – angliškai. 37 laiškai yra datuoti (iš viso 86 lap.) ir 5 laiškai – be datų (6 lap.). Visi laiškai, išskyrus 1959 m. balandžio 30 d. ir penkis paskutinius (nuo 1960 m. spalio iki 1961 m. lapkričio 7 d.), rašyti rašaliniu rašikliu. Poetas mėgo geras rašymo priemonės ir apie tai rašo, pavyzdžiui, 1959 m. balandžio 11 d. laiške. Iš laiško matyti, kad poetas pagaliau sulaukęs ilgo V. Tysliavienės laiško, pavadina jį „epochiniu“ ir „suvokdamas, kad šiuo metu greitis yra esminis“; nes jis nori savo naudingais patarimais jai kuo greičiau padėti geriau organizuoti laikraščio leidimą, vis dėlto perspėja, kad „skubotai aš negaliu rašyti laiško net su savo nauju rašikliu, kurį iš 100 rašiklių išsirinkau“:

[...] And

realizing that speed is of essence at this time, no sooner than I have finished reading your epochal letter I took the pen to respond to it.

(In haste I cannot write letter even with my new pen which I like, after trying 100 of them.) (lap. 1)

O 1959 m. balandžio 30 d. jis rašo, kad neteko vienintelio gero rašiklio ir yra priverstas rašyti su amerikietiška šiukšle, kol sulauks užsakyto naujo „Esterbruko“ firmos rašiklio. O kai sulauks, žada parašyti ilgą straipsnį apie užmirštą didžią Amerikos lietuvių moterį Julija Pranaitytę:

I lost my only readable pen I had the “Esterbrook”. It makes me unhappy when I am compelled to write with any junk lately invented in America. I have ordered another “Esterbrook” (over) //⁶

⁵ [Kleopas Jurgelionis.] *Prisiminimai apie dėdę Šerną*. Rankraštis. KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta); prierašas Kazio Pemkaus ranka: „Naujienos 1954 vas[aris]“. Šio numerio neturi KUB RSS, jo nėra virtualioje svetainėje *e.paveldas*.

⁶ Straipsnyje cituojant laiškus išlaikoma originali eilutė, nes poetas, siekdamas norimo efekto, savo eilėraščių eilutei skyrė daug dėmesio, ją laužė; tikėtina, laiškuose mylimajai taip pat siekė tam tikro formos efekto. Taip pat cituojant dviem pasviraisiais brūkšniais žymima puslapio, o cituojant sakinyje vienu – eilutės pabaiga. Skaičius laužtiniuose skliaustuose žymi laiško lapo numerį, o skaičius įprastuose skliausteliuose reiškia, kad lapai numeruoti paties adresanto.

and may get it in a few days. Then
I will write a longish article about
the forgotten great Lithuanian American
woman Pranaičių Jule. (lap. 1–1v)

„Šiuokslėmis“ jis, matyt, laikė tušinukus, kuriais yra parašyti, jau pacituotas, ir 1961 m. spalio 12 d. mėlynu, o 1961-10-22/11-6/11-6/11-7 – juodu tušinuku rašyti laiškai. Kaip rodo nevienodas K. Jurgelionio braižas ir jo eilėraščių dedikacijos moterims, jo būta maironiškojo temperamento ir jausmingumo. Laiškų, kurie rašyti gerai nusiteikus, tikint adresatės palankumu, braižas smulkesnis, vienodas. Laiškai, kaip rodo turinys, rašyti įsiskaudinus dėl ilgo adresatės tylėjimo (o taip dažnai atsitikdavo), yra netvarkingi, raidės nevienodos, didelės ir plačios, todėl braižas platus ir puslapyje telpa mažai teksto. K. Jurgelionis rašė ant A4 formatą primenančių lapų. Pirmasis 1949 m. sausio 18 d. laiškas (2 lap.) rašytas ant specialaus laiškų popieriaus su Ray Jurgen rekvizitais. Šių dviejų lapų viršuje, centre didesnėmis raidėmis įrašyta: „*Your Luck Press / Publishers / 10060 Ewing Avenue 6504 S. Harvard av. / Chicago 17, Ill.*“ Kairiojoje lapo paraštėje, viršuje išspausdinta: „*Ray Jurgen / Managing Editor*“ ir kiek žemiau – „*Your Luck / 81-Monthly / Weights and Winners / The Plucky Play No. 2*“: Dešiniojoje paraštėje nurodyti telefono numeriai: „*Telophone / ESSEX 2324 / ESSEX 2325*“. Kiti laiškai rašyti paprastuose baltuose ar liniuotuose lapuose. 1961 m. liepos 27 d. laiško kairiojoje paraštėje, viršuje K. Jurgelionis įrašo naują Kalifornijos adresą: „*Ray Jurgen / 4465 Elora ct. / Riverside, Calif.*“

Daugiausia yra vieno lapo laiškų (20), tačiau nemažai yra keturių (4), trijų (4), dviejų (4) lapų, mažiau – šešių (3), aštuonių (1) ir devynių (1) lapų. Dažniausiai laiškai rašyti juodu rašalu vienoje lapo pusėje, ir lapai paties adresanto numeruoti. Kai rašė ir kitame lapo puslapyje, teksto pabaigoje, dešinėje pusėje, prirašydavo perspėjimą „*over*“: 1954 m. liepos 18 d. laiškas yra parašytas mėlynu rašalu. 1959 m. spalio [? d.] laiškas yra su įklia iš laikraščio „Vienybė“: Šioje iškarpoje anglų kalba smulkus tekstas (plg. 10 kompiuterio šrifto dydis) nurodyti redaktoriaus Juozo Tysliavos ir jo pavaduotojo Vytauto Meškausko kontaktai. K. Jurgelionis laiške, greta įklijos prirašė: „*This is the staff as you have it*“ (lap. 3). 1961 m. liepos

27 d. 8 lapų laiškas pradėdamas taip pat su labai maža laikraščio įklija, tai – V. Tysliavienės nuotrauka, iškirpta iš laikraščio grupinės nuotraukos. Poetas šalia priklijuotos nuotrauktės rašo: „*My dearest Valerie*“ ir nubrėžia rodyklę nuo žodžio „*Valerie*“ į nuotrauką, kuri yra šio laiško rašymo pretekstas:

My dearest Valerie:

It has been long since your last
picture appeared in Vienybe. So I was
very very happy to find your likeness
in a groups of many people seated in
the first row. Indeed, in spite of passing
time you are still so young and so
bea[u]tiful, and so lovely.

Laiškų pradžios ir pabaigos formulės yra glaudžiai susijusios su adresanto nuotaika ir laiško turiniu. Kai K. Jurgelionis gerai nusiteikęs, pilnas šiltų jausmų savajai mūzai, į ją kreipiasi: „*Dearest Vale*“, „*My dearest Vale*“, „*Dear Vale*“, „*Dear, dearest and dearest Valeria*“, „*Dearest Valeria*“, „*My dear Valerie*“, „*My dearest Vale, the business women*“, „*My angel Vale*“, „*My beloved Vale*“, „*My Vale Dear*“, „*My dear Vale*“, „*My dear lovely Vale*“, „*My dear, dearest Vale*“, „*Vale, my dearest friend*“, „*My suffering kind and persistently beautiful angel Vale*“, „*Ah Valerie –*“, „*My dearest friend of olden times, my beautiful Valerie*“, „*Miela brangi Valerija*“. Poetas atsiveikindavo taip pat įvairiai: „*With love J. My greetings to Juozas and Juozas J[unio]r. J.*“, „*With love yor Kleofas*“, „*With sincere your Kleofas*“, „*With love Kleofas Jurgelionis*“, „*And write to me when in mood Kl. J.*“, „*Sincerly Kleofas*“, „*Your servus Kleofas J.*“, „*Let me kiss again your hands and your fingers – with love Kleofas*“, „*More soon. K.*“, „*With love Kleofas, servus*“, „*With love Always yours Kleofas*“, „*Pleas write to me. With love your Kleofas*“, „*With respect, love, and admiration Kleofas J.*“, „*With love Always yours Kleofas J.*“, „*Yours always Kleofas J.*“, „*Visuomet Tau atsidavęs Kleofas Jurgelionis*“, „*With sudness and love you Kleofas Jurgelionis*“, „*With love, devoted to you Kleofas J.*“

K. Jurgelionio laiškų pradžios ir pabaigos formulės beveik visada atskleidžia jo momento nuotaiką, pavyzdžiui:

My dearest Vale:

Not very long ago I admised your
picture in Margutis.

And since then I wondered why could you
not let me <to> have one of your pictures
outside of the means of publicity.

Pleas, Vale, grant me this joy.

And now a business matter. (1959-03-24)

So as the Polish and Lithuanian
habit was and is I am kissing
your hands and your knees and
you feet – with love

Your servus Kleofas J. (1959-04-11, lap. 4)

Iš pasirašymų vardu matyti, kad jis laiškus, kaip ir straipsnius, pasirašinėjo forma „Kleofas“.

Norisi pacituoti didesnę K. Jurgelionio laišką, kurį pradėdamas rašyti net perspėja, kad šis trijų lapų laiškas nėra dalykinis, dalį, nes jis parodo, kad ir angliškai rašydamas poetas pasiekdavo meninės išraiškos:

[1] This is not business
letter

June 3, 1959

Dear Vale:

The entire day to-day I will
spend thinking only of you. I am
pushing aside all those little disputes
in which I always manage to become
involved as soon as I write sincerely.
This must be my peculiar fault.

But writing to you I know I am
writing to my dear angel who understands
me and instead of scorn will give me
succour.

Belatedly I thank you for the
70th anniversary issue of Vieniųbe, Dec. 26, 56.
On the <second> first page of this issue
I find your dear face. And I dream.
And I repeat these lines of one of
my poems:

Atsimeni? Atsimeni?

Tai buvo taip seniai,

O rodos, kad tik vakar!

Yes, the waiting for your appearance
was long. But now you are back
with me – and that is all that matters –
and I will hold you in my arms. //

[2] Here is that 4th page.

With your eyes you catch me
and momentarily turn me into a stone.
But as you gaze at me, you softly
bring me back to life—very close to
your sweet self. Your eyes—oh,
those eyes – so dreamy, so penetrating,
so mathematically calculated to
conquer and at the same time to yield
and embrace. You are my goddess,
and strangely I did not know that my
goddess could look so lovely.

Oh, no, Vale dear – don't worry –
you will always be lovely – to me
and to all who will see you.

Įsibėgėjus susirašinėjimui, 1959 m. pavasarį K. Jurgelionis rašė beveik kas antrą dieną, ir tuomet laiškų pabaigose neatsisveikina (1959-04-15/17/20), tarsi taip pasakydamas apie būsimą laišką. Kartą nurodo „*This is a business letter*“ (laiškas be datos, sprendžiant pagal turinį – 1959 m. liepa) ir laiško pabaigoje „*This is business. Yes. – / With love Kleofas*“. Vienas laiškas gali būti datuojamas pagal poeto laišką J. Tysliavai (Jurgelionis 1959l, lap. 1)⁷. 1959 m. gegužės 23–27 d. laiškas yra siųstas iš Indijanos nacionalinio parko, kur jis su žmona ilsėjosi, ir laiško viršuje nurodoma buvimo vieta „*Turkey Run*“. Laiškuose poetas mėgo pabraukti akcentuotinus žodžius vienu, dviem ar net trimis brūkšniais. Kai pritrūkdavo vietos, laišką pratęsdavo rašyti paraštėse vertikaliai visam tekstui. Kartais kai kuriuos žodžius išryškindavo (*bold*) tuo pačiu rašikliu (pvz., 1954-07-18). Braukymų ir taisymų yra, bet retai.

K. Jurgelionis visus laiškus, kaip sakyta, rašė angliškai, išskyrus vieną:

⁷ [Kleofas Jurgelionis.] *Klefo Jurgelionio laiškai (1959) Juozui Tysliavai*. Rankraštis. KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta), iš viso 18 lap.

Oct.[ober] 22, 1961.

Miela brangi Valerija:

Kad į mano angliškai rašytus
Tau laiškus neatrašai, tai man
topterėjo galvon, kad gal į lietuviškai
rašytą laišką atsakysi lietuviškai –
ypač po to kaip davei pavyzdį, kad
gali taip gražiai rašyti lietuviškai.
Valio, Vale.

Jau nuo antro Vienybės skaitytojo
gaunu laišką. Pirmas buvo nuo
jaunesnio žmogaus, kurs norėjo žinoti,
kas atsitiko, kad jis neberanda mano
straipsnių Vienybėje. Žinoma, aš jam
nieko negalėjau atsakyti.

Antras laiškas atėjo nuo Z. Jankausko⁸
iš Philadelphijos, kur ir tavo tėveliai
gyveno. Jo laišką aš čia įdedu,
kaip pavyzdį senos generacijos žmogaus,
kurs per ilgus metus skaitė Vienbę.
Jis džiaugiasi, kad gimė tą pačią
dieną ir metais kaip ir aš. Jis
prisiuntė man ir savo paveikslą.

Visuomet Tau atsidavęs
Kleofas Jurgelionis

Vis dėlto poetas retai sulaukdavo savo mūzos laiškų ir dažnai jos prašė
jam rašyti nors kartą per mėnesį. Štai 1959 m. gegužės 12 d. dviejų lapų
laiške jis rašo, kad „praėjo daugiau nei mėnuo nuo to, kai gavau tavo ilgą ir
ilgai lauktą laišką, grąžinusį mane į laimingą gyvenimą. Gal tu pasidalink
savo saldumu rašydama bent kartą per mėnesį“:

My beloved Vale:

Now over one month has past since
I received your long and long-awaited
letter bringing me back to happy life.
Would you not ration your sweetness
to writing at least once a month.

⁸ KUB RSS yra Zigmo Jankausko ir jam siųstų, taip pat ir iš Lietuvos jo giminių, laiškų;
jo rankraščių.

Aptariami K. Jurgelionio laiškai rodo, kad jis, jau paminėtu, kūrybinio aktyvumo 1959–1960 m. laikotarpiu V. Tysliavienei parašė 27 laiškus. Spėjama, kad penki nedatuoti laiškai taip pat yra 1959 m., vadinasi, vien per metus parašyti 32 laiškai. Laiškuose verslo reikalai dažnai susipina su adoracijomis mylimajai. Vyraujančios laiškuose temos – poeto jausmai Valerijai; laikraščio „Vienybė“ leidimo ir platinimo gerinimo reikalai; rūpestis dėl Lietuvių rašytojų draugijos (JAV) veiklos pagerinimo; išeivijos lietuvių gyvenimo kritika ir noras jiems padėti; lietuvių literatūrinių ir kultūrinių ryšių su Sovietų Lietuvos šviesuomene užmezgimo klausimai.

Apibendrinant, kas buvo pasakyta, pažymėtina, kad yra išlikę 42 K. Jurgelionio laiškai (1949–1961) V. Tysliavienei, iš kurių tik vienas yra rašytas lietuviškai, o kiti – angliškai. Šių laiškų korpusą sudaro 92 lapai (~ 69 010 ženklų su tarpeliais). Iš 42 laiškų 37 yra datuoti ir 5 laiškai – be datų, kurios spėjamos pagal laiškų turinį: vienas rašytas iš *Turky Run* 1959-05-23–27, kito numanomi metai – 1959; trečiasis – 1959 m. balandžio mėn. po 8 d.; ketvirtasis – 1959 m. balandžio mėn. po 12 d.; penktasis – 1959 m. balandžio mėn. po 17 d. Laiškai svarbūs, nes suteikia naujų duomenų apie poeto kūrybinio aktyvumo 1959–1960 m. priežastis ir pobūdį, apie jo pasakutinius gyvenimo metus.

Mūza Valerie

Valerija Vaivadaitė-Tysliavienė (1914–1984), gimusi JAV, Philadelphijoje po Pirmojo pasaulinio karo buvo nuvežta į Lietuvą ir, prabuvusi čia 10 metų, pramoko lietuvių kalbos, bet tolesnės studijos JAV, atrodo, sutrukdė ją gerai išmokti⁹. Ji, 1927 m. grįžusi į Ameriką, baigė Frankfordo mokyklą, bankininkystės koledžą ir Filadelfijos konservatoriją, kur įgijo koncertų vadybininkės žinių. Nuo 1935 m. studijavo Greenwich House muzikos

⁹ Jos išlikę lietuviškai rašyti laiškai, pavyzdžiui, koncerto organizaciniais klausimais Jeronimui Kačinskui liudija, kad sakiniai trumpi, telegraminio stiliaus, ne visada rašomi diakritiniais ženklais, pvz.: „Siam koncertui bus pasamdytas pilnas simfoninis orkestras, kuri sudarys New Yorke Philadelphijos nariai. Numatytos dvi repetacijos po 3 valandas. Kadangi, kaip zinote, pirmaeiliu muziku samdymas nepaprastai brangiai iseina, vargiai bus galima daugiau repetacijų tureti. Kaip jau esu maciusi is kitu koncertu, nei Toscanini, nei Metropolis, net ir tuo atveju, kai visiskai nauji kuriniai statomi, neturi daugiau, kaip viena ar dvi repetijas.“ [Valerija Tysliavienė.] *Valerijos Tysliavienės 1952 m. liepos 21 d. laiškas Jeronimui Kačinskui*. Mašinraščio kopija. KUB RSS, Išeivijos muzikai, f. 6, 1 lap.

mokykloje ir pradėjo dirbti laikraščio „Vienybė“ redakcijoje (Ambroze 1967, 385).¹⁰ 1938 m. ištekėjusi už Juozo Tysliavos (1902–1961), ji išėjo iš „Vienybės“ laikraščio redakcijos ir trumpai dirbo K. Jurgelionio, kuris tuomet New Yorke buvo „Tėvynės“ redaktorius, sekretore (Širvydas, 1961, 4)¹¹. Net ir gimus sūnui Juozukui (1940) V. Tysliavienė netapo namų šeimininke, bet vyrui 1940 m. pradėjus redaguoti „Vienybę“, grįžo į redakciją. Ji redagavo moterų skiltį, atliko administratorės pareigas, labai domėjosi techniniais leidybos dalykais, net baigė linotipininkės kursus. 1950 m. įsitraukė į WCB koncertų agentūrą, pradėjo vadybininkės karjerą (Petrauskaitė 2015, 819–821)¹², o laikraštyje „Vienybė“ vis dažniau pasirodydavo trumpesnės ar ilgesnės koncertų, kuriuose dalyvaudavo lietuvių atlikėjai ar buvo atliekami lietuvių kompozitorių kūriniai, apžvalgos, kai kurios net pasirašytos V. Tysliavienės pavarde.

Iš 42 laiškų paaiškėja, kodėl V. Tysliavienės ir K. Jurgelionio senas ryšys (1938–1940) atsinaujino („*Yes, for a good number of years I have been / waiting for some letter from you, perhaps a dear / letter. But years went on without any word / from you*“; 1959-04-11). Vis dėlto neišlikus V. Tysliavienės laiškam, interpretuojant jų epistolinio dialogo pobūdį, nemažai tenka spėlioti, remiantis tik K. Jurgelionio laiškų turiniu.

Pirmasis laiškas, K. Jurgelionio rašytas 1949 m. sausio 18 d., buvo, matyt, atsakymas į V. Tysliavienės sveikinimą Naujųjų metų ir sausio 1 d., t. y. gimtadienio proga. Paskui V. Tysliavienė ilgai nerašė. Ji savo garbųjį gerbėją laiškeliu aplankė 1954 m., bet ir vėl nutilo. Bendravimas įsibėgėjo 1958 m. pabaigoje. Galima spėti, kad jai reikėjo patyrusio redaktoriaus ir leidėjo, koks buvo K. Jurgelionis, patarimų. Mat, 1958 m. J. Tysliava buvo išrinktas Lietuvių rašytojų draugijos (JAV) pirmininku, o V. Tysliavienė jau nuo 1956 m., kai redaktorius rimtai sirgo, neoficialiai buvo perėmusi daugiau laikraščio leidimo darbų ir susidūrė su problemomis. Tiek J. Tysliava, tiek ji pati turėjo daug ambicijų laikraštį „Vienybė“ padaryti viena geriausių, o didelė JAV lietuviškų laikraščių pasiūla ir konkurencija rodė, kad, norint išlaikyti vieno iš seniausių (pradėtas leisti 1886 m.) išėivijos laikraščių leidimą, būtina leidinį atnaujinti, moderninti. V. Tysliavienė suprato,

¹⁰ Aleksas Ambroze. *Chicagos lietuvių istorija (1869–1959)*. Chicago: Amerikos lietuvių istorijos draugija, 1967.

¹¹ Vytautas Širvydas. *Vienybe buvo... Vienybe bus! Vienybė*, 1961 m. gruodžio 8 d., nr. 47.

¹² Danutė Petrauskaitė. *Lietuvių muzikinė kultūra Jungtinėse Amerikos Valstijose 1870–1990*. Tautinės tapatybės kontūrai. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015.

kad su patarimais galima kreiptis tik į labai patikimą asmenį, koks galėjo pasirodyti jos senų laikų gerbėjas K. Jurgelionis, kuris ją drąsindamas rašė, kad ji pajėgi visas problemas išspręsti, o jis pasirengęs kaip galėdamas jai padėti:

To me you are a faultless
goddess. And of course in this is
implied that goddess can find a way
out of the impasse situation, if she
would be so minded (1958-11-01). (lap. 1)

I would like to know your editorial policy
and how you overcome your powerful
competitors. Let me know how I could help you
in the crutents and distribution of your Vienybe (1959-03-29).

Trumpai pažymėtina, kad yra išlikę 7 K. Jurgelionio lietuviški laišakai J. Tysliavai, iš kurių paaiškėja, jog pastarasis ir pats prašė K. Jurgelionio padėti Valerijai organizuoti laikraščio leidimo darbus. K. Jurgelionis jam pažadėjo, bet kiek pasibrangindamas, norėdamas parodyti, kad vis dar yra visiems reikalingas: „Padėčiau daugiau, bet esu apsiėmęs-pasižadėjęs parašyti savo autobiografiją, ypač apie mano „jaunas dienas“ Petrograde savo broliui D-ruui Antanui Jurgelioniui, kurs dabar gyvena Vilniuje“: 1959 m. balandžio 21 d. laiške K. Jurgelionis rašo J. Tysliavai, kad dėl jūdvių ankstesnių ryšių atnaujinimo „mes turime atiduoti Kreditą Valei. Ji yra tavo geriausia žmona. Ji buvo mano geriausia sekretorė, sandarbininkė ir mano šalininkė kovose Susivienijime [Susivienijimas Lietuvių Amerikoje, SLA]. Vyras, jeigu jis išsigali, gali būti laimingas tik jeigu jis gali turėti gerą žmoną ir gerą sekretorę – arba vienoj ypatoj, arba dvejose“ (Jurgelionis 1959l, lap. 1).

Atrodo, K. Jurgelioniui nepavyko turėti „žmonos ir geros sekretorės vienoje ypatoje“: Jo pirmoji žmona Marija Bernotaitė-Jurgelionienė (gim. 1887-09-26 Šiauliuose) pati buvo aktyvi visuomenininkė, dar jaunystėje gerai žinoma tarp Lietuvos inteligentų. Iš pradžių tarp lietuvių K. Jurgelionis net buvo minimas Šiaulių Jurgio (tikėtina, pagal Marijos kilimo vietą, nes pats buvo kupiškėnas) pravarde. Marija Bernotaitė mokėsi Mintaujos gimnazijoje. Ji, 1904 m. įsikūrus „Vilniaus žinioms“, dirbo

laikraščio administracijoje. Ištekėjusi (1907) už K. Jurgelionio ir atvykusi į Ameriką, greit išitraukė į visuomeninę veiklą. Dirbo „Imigrantų globos lygoje“, Hull House. Iš ten perėjo dirbti į išėivijos kairiosios pakraipos laikraščio „Naujienos“ redakciją, ėjo administratorės pareigas ir redagavo moterų puslapį. Ji buvo aktyvi 1915 m. Čikagoje suorganizuoto „Lietuvių progresyvių moterų“ komiteto narė. M. Jurgelionienė 1921 m. buvo išrinkta į Literatūros komitetą, į sekretorius vertėjus (Ambroze 1967, 182). 1922 m. M. Jurgelionienė nuo Amerikos socialistų partijos buvo kandidatė į Čikagos „3 distrikto atstovų butą“ (Ambroze 1967, 183). Amžininkai ją atsimena kaip gerą kalbėtoją, kultūrinių renginių organizatorę. Deja, ji 1939 m. kovo 25 d. žuvo autoavarijoje, buvo palaidota Tautinėse kapinėse. Gana iškalbingas jos draugų rūpesčiu iškaltas antkapinis įrašas: „Pasakykime mūsų jaunimui, kad tauta ir asmuo pasiekia aukštumos tik per apšvietą ir darbą, ir kad tai, ką jisai šiandien turi, yra ne jo, bet tėvų sukurta. Mariutė. Marija Jurgelionienė. 1887–1939“ (Ambroze 1967, 525).

Joshua Blu Buhs, kuris domisi Ray Jurgen, kaip *Fortean*¹³ draugijos nario, gyvenimu, šio straipsnio autorei atsiuntė poeto antrosios santuokos registracijos įrašo atšvietą, iš kurio matyti, kad jis 1928 m. vasario 8 d. vedė Viktoriją Wiechecki (Victoria C. Wiechecki). Čia galima pažymėti, kad J. Blu Buhs iki šiol nežinojo, kad Kleofas Jurgelionis ir Ray Jurgen yra tas pats asmuo, todėl rašė: „*She had been born in Pennsylvania to a father from Poland and a mother from Germany. At the time of their marriage,*

¹³ Šiandien žiniatinklyje galima rasti informacijos apie Ray Jurgen, kaip *Fortean Society* narį (draugijos įkūrėjas Charles Hoy Fort, 1874–1932). *Fortean* draugija siejo asmenis, besidominčius anomaliais fenomenais, paranormaliais, nepaaiškinamais reiškiniais. Jos nariai domėjosi ir tikėjo įvykių cikliškumu (kad viskas kontroliuojama paslaptiniais ciklais). K. Jurgelionio *Fortean* narystė rodytų, kad jis galėjo turėti specialių gebėjimų ir savo prognozėmis pasitikėjo. Pasitaiko, kad ir laiškuose V. Tysliavienei jis primena savo puikią intuíciją. K. Jurgelionis, pasikliaudamas savo gebėjimais prognozuoti, spausdino keletą straipsnių laikraštyje „Savaitinis lenktynių vadovas“ (*Weekly Racing Guide*). Poetas ištobulino savo spėjimo metodą, laikė jį moksliniu, nes priklausė minėtai draugijai. Apie 1935 m. tapo mėnesinio Čikagos laikraščio „Arklys ir žokėjas“ redaktoriumi. Arklių lenktynių lažybų tema rašė knygas. Antai, 1945 m. išleido knygą „Laisvė per arklius“, kur svarbiausia mintis – kaip galima kuo daugiau išlošti. Knyga ypač gerai įvertinta skaitytojų, kuriems pavyko išlošti taikant jo metodus. KUB RSS, f. 2 yra saugomas K. Jurgelionio mašinraštis (iš viso 3 lap.), kuriame atspausdintas arklių lenktynių lažybų pasiūlymas. Kaip galima suprasti, poetas, remdamasis intuícija, sudarydavo geriausių žirgų sąrašą ir siūlydavo už juos statyti. Jei klientas išlošdavo, sumokėdavo poetui sutartą sumą.

*Victoria was 26 and Ray 40. At the time of the census, they were living at 11 Madison Park*¹⁴. Iš tikrųjų 1928 m. K. Jurgelioniui buvo 42 metai. Tad poetas buvo paveiktas amžiaus krizės ir, norėdamas vesti jaunesnę moterį, turėjo išsiskirti su Marija. Paieškoję medžiagos apie Viktoriją Wiechecki, aptinkame ją *Evangelical School of Nursing's* 1923 m. absolventų sąrašuose. 1938 m. buvo išleistas mokyklos absolvenčių, medicinos seselių asociacijos žurnalo „Echo“ („Aidas“) pirmasis numeris, kurio vyriausioji redaktorė buvo Victoria Wiechecki-Jurgen. Šiame numeryje ji parašė straipsnį apie kunigą Josephą A. George'ą¹⁵. Šiame leidinyje yra pateikti alumnų sąrašai, o 1923 m. trumpokame devynių absolvenčių sąrašė įrašyta: „*Victoria Wiechecki-Jurgen, Private duty at First District, Chicago, Ill.*“¹⁶ Atrodo, kad K. Jurgelionis galėjo žmonai Viktorijai įteigti mintį apie žurnalo leidimą, padėti organizuoti leidybą ir kt. 1988 m. išleistoje knygoje „*A History of Caring*“ randame Viktoriją tame pat 1923 m. medicinos seselių absolvenčių sąrašė, bet jau kaip Victoria Wiechecki-Marine¹⁷. Gali būti, kad 1938 m. galėjusi prasidėti poeto meilė V. Tysliavienei suardė ir antrąją santuoką. Svarbu atkreipti dėmesį, kad knygoje yra įdėta 1923 m. absolvenčių nuotrauka su parašu, kad tais metais mokyklą baigė devynios seselės, trigubai daugiau negu buvo pirmoje laidoje. Gaila, kad po nuotrauka ([Davis; Kemp] 1988, 2) nėra pavardžių ir kol kas nežinome, kuri yra Viktorija, antroji poeto žmona. Tačiau visos nuotraukoje merginos – labai gražios.

Kol kas mažai žinių apie jo paskutinę žmoną Henrietą, su kuria jis taip pat gyveno kaip Ray Jurgen. Iš K. Jurgelionio laiškų J. Tysliavai sužinome, kad ji buvo mokytoja. KUB RSS saugomas Henrietos laiškas (1963 m. gruodžio 16 d.) Tysliavoms nemažai apie ją pasako: parašytas puikia anglų kalba, ir jame eiliuotas tekstas – pasveikinimas šv. Kalėdų išvakarėse ir

¹⁴ Joshua Blu Buhs. *Ray Jurgen as a Fortean*. Prieiga internetu: <<https://www.joshuablubhuhs.com/blog/ray-jurgen-as-a-fortean>>.

¹⁵ Victoria Jurgen. A Few Glimpses of Rev. Joseph A. George, [Editor-In-Chief MRS. V. WIECHECKI-JURGEN], *Echo*. Nurses alumnae news a quarterly, published by the Nurses Alumnae Association Evangelical Hospital of Chicago, Vol. I. No. 1 Summer Edition, June, 1938, 12. Prieiga internetu: < <http://cdn.olpl.org/documents/Echo193806.pdf>>.

¹⁶ [Editor-In-Chief MRS. V. WIECHECKI-JURGEN], *Echo*. Nurses alumnae news a quarterly, published by the Nurses Alumnae Association Evangelical Hospital of Chicago, Vol. I. No. 1 Summer Edition, June, 1938, 16.

¹⁷ [Patricia T. Davis; Judith Kemp.] *A History of Caring. Evangelical School of Nursing 1911–1988*. Oak Lawn: Ewangelical Heath Systems, 26.

artėjančių Naujųjų proga rodytų, kad ji galėjo tai pati sueiliuoti (Jurgen 1963, lap. 2)¹⁸.

Pirmasis iš šiame straipsnyje analizuojamų laiškų, kaip minėta, buvo parašytas 1949 m. sausio 18 d. Tačiau šiuo laišku beveik po 10-mečio atsinaujinęs ryšys nutrūko. Vėl poetas rašo V. Tysliavienei 1954 m. liepos 18 d. penkių lapų labai emocingą ir poetišką laišką, kuriame atvirai priekaištauja dėl to, kad ji, aplankiusi 1949 m., jį vėl pamiršo:

(1) July 18, 54
My dearest Vale:
This time I feel that I must
write to you and that I must
receive your answer. Not only
I can not understand your
silence – for years – but for
all these years, always thinking
of you I could not figure out
the reason why you should sheen
me as though in punishment
for something terrible I might
have done to you. I can
only plead: dearest, why,
why do you mortify me so
painfully and so persistently?
You know that I <I h> have
glorified and severed
you and still do.
Did that become offensive
to you? That would be unbelievable //
(2) because you too at least
liked me. No, that
amounts to sying it mildly,
“diplomatically“. Your
attachment to me was
great, touching, sincere.
And I appreciated
every bit of you- your
body and soul.
Positively I have not

¹⁸ [Henrietta Jurgen.] *Laiškas 1963 m. gruodžio 16 d. Tysliavoms.* Rankraštis. KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta), 2 lap.

done anything to make
you. Terribly mad at
me and to practically
send me to hell-with you
on my mind. This is
true, and if it is
true then that there must //
(3) be some other reason
which compells you to treat
me that away. Is it
Juozas? Could he be
jealous? No reason for
him to be jealous (knowing
all facts, or at least
some significant facts of
his behavior). Like yourself,
he also avoids me. I know
that two or three times
he was in Chicago since
we came here. Not once
did he come to see me
nor phoned to me.
Is it "politically" bad
for you and for him
to be with me or to
have any contact with me? //
(4) That is impossible. I am
not <disp> disrespected
by any group in Lithuanian
polities. On big occasions
they invite me to speak and
they treat me with respect
like a celebrity. So falls
this another "reason"
which you <cannot>could have.
It is useler for me
to argue. I only
plead with you: please,
please, my angel Vale,
write to me!!!

Šiame laiške poetas labai atsargiai primena apie tarp jūdviejų egzistavusį ryšį ir išreiškia nesupratimą dėl jos dabartinio elgesio: „Tai būtų neįtikėtina, nes švelniai „diplomatiškai“ kalbant tu mane mėgai. Tavo prisirišimas prie manęs buvo stiprus, jaudinantis ir nuoširdus. Aš vertinau kiekvieną tavo kūno ir sielos dalelę. Iš tikrųjų aš nepadariau nieko, kad tave baisiai supykinčiau, ir kad tu praktiškai siųstum mane pragaran, visą laiką apie tave galvojantį. Tai tiesa, ir jeigu tai tiesa, tam turi būti kokios nors kitos priežastys, kurios verčia tave taip su manimi elgtis. Ar tai Juozas? Ar jis pavyduliauja. Nėra priežasties jam pavyduliauti. (Žinant visus faktus, arba bent kai kuriuos reikšmingus faktus apie jo elgesį). Kaip ir tu jis manęs vengia“. Laiškuose beveik visada jaučiamas nepageidaujamo trečiojo (J. Tysliavos) buvimas. Poetas jautė J. Tysliavos statomas sienas ir laiškuose bandė jį „demaskuoti“. Pavyzdžiui, 1959 m. liepos 2 d. dviejų lapų laiškas, kaip leidžia spėti netvarkingas braižas, nevienodos raidės ir pan., rašytas labai susijaudinus:

There I see your pictures:
yours with your angelic face
as ever before, and the picture
of your husband Juozas – with
in face reflecting your kindness.
No doubt he grew under
your influence. Indeed, his
face tells me that he is
a softer man, his face
having acquired some of the
kindly features of your face.
You both look more like
sister and brother than ever
before. For this I glorify
you. (lap. 1)

V. Tysliavienė į poeto antrąjį skausmingą laišką (1954-07-18) su priekaištais, kad mylima *Valarie*, 1948 m. aplankiusi laišku, nutilo, o prisiminė tik 1954 m., turbūt neatsakė. Trečiasis trijų lapų K. Jurgelionio laiškas rašytas tik po ketverių metų, 1958 m. lapkričio 1 d. Svarbu pažymėti, kad poetas šiame savo laiške neišreiškia ankstesnio nepasitenkinimo dėl ilgo mūzos tylėjimo, bet labai džiaugiasi galėdamas su ja vėl bendrauti, atvirai išsako savo ilgesį:

[1] Nov.[ember] 1, 1958
My dearest Vale:
I believe you understand that it
does not matter to me if any of my
articles are accepted for publication in
Vienybe or not. I was writing for Vienybė
only because I missed you, and missed you
for many years, and you became a part of
Vienybe. Only because of that, because
of the connection between you and Vienybe.

Kaip matyti iš kitų 1959 m. rašytų laiškų, V. Tysliavienė pagaliau suprato, kaip pasinaudoti K. Jurgelionio dėmesiu: išgauti kuo daugiau laikraščio leidimo ir platinimo paslapčių. Per 1959 m. poetas savajai mūzai ir „*business woman*“ parašė 27 datuotus ir penkis nedatuotus, bet pagal turinį priskirtinus 1959 m., laiškus. Matyt, ji dažniau ėmė jam atsakyti ir jis rašė daug. 1959 m. įsibėgėjęs senų bičiulių susirašinėjimas į septintąją dešimtį įkopusiam poetui padovanojo porą kūrybingų metų.

Atkreiptinas dėmesys, kad ir po 1954 m. liepos mėn [?] V. Tysliavienės laiško poetas buvo pagyvėjęs, parašė naujų eilėraščių, ėmė rūpintis savo rinktinės leidimu. Antai, Jonas Aistis 1955 m. rugsėjo 7 d. rašo Benediktui Babrauskui, kad 1954 m. jis gavo laišką iš K. Jurgelionio su pasiūlymu parašyti įvadą jo poezijos rinktinei (Aistis 2004, 311–312)¹⁹. Žinoma, šį poeto pasiryžimą išleisti knygą reikia sieti ir su artėjusiu 70-mečiu, kurį K. Jurgelionis galėjo norėti sutikti su nauja poezijos rinktine. Tačiau, matyt, dėl finansinių, o galbūt ir dėl kitų priežasčių jubiliejinio rinkinio skaitytojai nesulaukė.

1959 m. epistoliniam dialogui atsinaujinus, K. Jurgelionis parašė ir paskelbė „Vienybėje“ naujų eilėraščių²⁰ bei straipsnių²¹. Eilėraštyje „Meilės

¹⁹ [Jonas Aistis.] Jono Aiščio laiškas 1955–09–07 Benediktui Babrauskui. Aistis J. *Laiškai, 1929–1973*. Sudarė Vytautas Kubilius, parengė Vanda Šatkuvienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.

²⁰ Žr. Kleofas Jurgelionis. Jaunos dienos, Kuri manęs pasiges. *Vienybė*, 1959 m. balandžio 17 d., nr. 15, 5; Lietuviškai atkūrė Kleofas Jurgelionis, Iš Hsing Ših Heng Jen (Rašyto senąja kinų kalba). *Vienybė*, 1959 m. gegužės 1 d., nr. 17, 6; Babilono moterų rauda: dievaitį Tammuzą laidojant. Pastabos apie raudą. *Vienybė*, 1959 m. birželio 5 d., nr. 22, 5; Meilės puokštės. *Vienybė*, 1959 m. birželio 19 d., nr. 24, 7.

²¹ Žr. Kleofas Jurgelionis. Kunigą A. Miluką atsiminus. *Vienybė*, 1959 m. gegužės 8 d., nr. 18, 6; Kleofas Jurgelionis apie militarizmą. *Vienybė*, 1959 m. gegužės 15 d., nr. 19, 4; Kas buvo ta Pranaičių Julė. *Vienybė*, 1959 m. gegužės 22 d., nr. 20, 6. Skaitytina dr. Margerio knyga „Amerikos lietuviai“. *Vienybė*, 1959 m. birželio 12 d., nr. 23, 9.

Ir nuslinkau aš išbučiuoti kaklą tavo...
Iš ten mane ir tavo lūpos traukt
 pradėjo,
Ir traukė, kol tamsoj aplink jų
 žvaigždės sužibėjo
Ir lūpos veidą, veidas krūtis
 pamainiui bučiavo...

Na, gal tikrai jau ištisai taip
 ir nebuvo,
Na, gal širdis norėjo žuti, bet nežuvo,
Ir gal paliko viltis vėl graibyt
 ausytę tavo,
Meilingai sekt su tavim, kas ir kur
 ir ką bučiavo.

Reikia pasakyti, kad K. Jurgelionis, 1959 m. balandžio 12 d. kartu su keturių lapų laišku siųsdamas eilėraščius, rašo, kad daugelis šių eilėraščių yra „dedikuoti tau vardu Vale ar Valerija“. Tačiau sako, kad, jei ji norinti, dedikacijas gali išbraukti:

Most of the poems are dedicated to
you by your first name Vale or Valeria.
But if you will think this to be improper –
omit the dedications. (lap. 1)

Prabėgus dar trims dienoms, poetas labiau sunerimsta, kad jo eilėraščių dedikacijos Valerijai ir lyrinio subjekto atvirumas gali sukelti visuomenėje nereikalingų kalbų, todėl balandžio 15 d. laiške jis rašo, kad tarp jųdviejų negali būti nieko nepadoraus, bet kitiems jo atkaklumas gali pasirodyti atstumiantis ar beskonis. Jis sako, nors nori visą savo ateities ir praeities poeziją dedikuoti jai, bet mano, kad atrodys nepadoriai, jei kas pastebės, kad beveik kiekvienas jo eilėraštis skirtas jai. Jis sako, kad yra įsitikinęs, kad ir Valerija jau tai pastebėjo. „Todėl, jei abu sutinkam, išbrauk savo vardą ir spausdink eilėraščius be jokios dedikacijos: jei tai atlikai prieš gaudama mano laišką, tai reikštų, kad mūsų protai jau nerimauja unisonu. Jei ne, pamatysime, ar mano impulso laikysies“:

[1] April 15, 1959

My dear Valerie:

To begin with we will settle the question of taste and propriety. Between you and me nothing can ever be improper. But to the rest of the world my impetuousness or impetus or impulsion would be repulsive or generally bad, or tasteless. Of course, I feel like dedicating all my future and past of my poetical writings to you. But I feel that it will not look good, if noticed, that nearly every one of my batch of poems is dedicated to you. I am sure you have noticed it to. Therefore, if mutually agree able—eliminate your name and print the poems without any notice to whom or for whom they are written: If you will have done it before you receive this letter – it would mean that our two minds are already worrying in unison. If not – we shall see if my impetus is not to be followed.

Įdomus atrodo K. Jurgelionio noras viename pluošte pasiūsti ir ankstesnei mūzai Salomėjai dedikuotą eilėrašį. Jis, anksčiau pacituotame laiške, tarsi atsiprašydamas, papasakoja, kad Salomėją (Staniulytė–Čerienė–Mulks, 1899–1970) jis sutiko gerokai anksčiau negu ją, Valeriją: prieš kokius 25 metus, kai ji tapo daktaro Čerio²² našle ir prašė jo išversti į lietuvių kalbą mėgstamą mirusio vyro rubajatą, kurį iškaltų antkapyje. Viską paaiškinęs dėl mūzos Salomėjos, K. Jurgelionis leido pačiai V. Tysliavienei apsispręsti, ar skelbti Salomėjai dedikuotą eilėrašį kartu su jai dedikuotais, ar ne:

²² Kada mirė C. K. Cherry (K. Čerys), nėra žinoma. Plg.: Milda Budrys. *Amerikos lietuvių gydytojai. Lithuanian American Physicians (1884–1984)*. Chicago: Published by the Lithuanian Research and Studies Center, Lithuanian Museum of Medicine, 1992, 168. Yra žinoma, kad Salomėja Čerienė po vyro mirties grįžo į Europą ir 1930–1940 m. dirbo Lietuvoje, Londone. Ji 1927–1929 m. Čikagoje, kur gyveno poetas, vadovavo vaikų chorui. Vadinasi, K. Jurgelionis su Salomėja susitiko prieš 1930 m. Plg.: *Jungtinių Amerikos valstijų lietuviai*. Biografijų žinynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, 199; J. V. [Jonas Valaitis?] Salomėja Staniulytė–Čerienė–Mulks. *Vienybė*, 1959 m. balandžio 24 d., nr. 16, 8.

[2] If you know her and like her you
may print my poem to her together with
the other four poems. But if you
would consider it improper then omit
the poem to Salome and print the rest. (1959-04-12, lap. 1v)

K. Jurgelionis, perskaitęs laikraštyje paskelbtus eilėraščius, nepriekaištavo (1959-04-20) dėl pakeistos struktūros, dėl suardytos eilutės „atstatymo“, bet nurodė korektūros klaidas. Galima atkreipti dėmesį, kad jis, 1959 m. rašydamas (be datos) laišką J. Tysliavai, sako: „Gerai, kad išbraukei moterų vardus, nors iki šiol man rodės kad kiekviena moteris kokią nors ypatingą eilutę mano eilėse padiktavo“ (Jurgelionis 1959l, lap. 1). Atrodo, kad įkvėpimui pajusti ir naujam eilėraščiui parašyti jam reikėjo pamatyti, sutikti gražią moterį.

Jonas Aistis, apsiėmęs sudaryti K. Jurgelionio poezijos rinkinį, 1954 m. laiške poetui rašė (Aistis 2004, 313), kad vertimų reikia atsikasyti, išskyrus Omaro Chajamo (~ 1034–1123). Toks J. Aisčio, o ir kitų K. Jurgelionio rubajatų vertimų įvertinimas rodytų, kad poeto kūrybinei laboratorijai pažinti svarbi yra vertimo istorija, jo paties užfiksuota rankraštyje „Preliudija“, kurį jis pasiuntė į „Vienybę“ kartu su rubajatų vertimų tekstais. 1959 m. liepos 1 d. laiške V. Tysliavienei K. Jurgelionis rašo, kad parengė vertimą spausdinti. Tačiau knygelės pasirodymo jis nesulaukė. O rankraštis „Preliudija“ išliko kartu su laiškais:

[1] Jau prabėgo 25 metai (ar 28) su kaupu nuo tos dienos, kada pas mane atėjo mano jaunesnių dienų bičiuolė Salome Staniulyte Čerienė. Jos vyras daktaras Čerys buvo nesenai miręs. Ji rengėsi statyti, ar jau buvo bestatanti jam paminklą kapinėse.

Ji greit pasisakė, kad pas mane ji atėjus su ypatingu prašymu: kad aš išversčiau lietuvių kalbon iš angliškos „pora strofų“ (rubajų) iš Omaro Kaijamo „Rubajat“.

Kodėl? O todėl, kad jos nebašninkas vyras labai mėgęs Omarą Kaijamą ir iš atminties keletą jo strofų arba rubajų su dideliu pamėgimų kartodaves. Taip, ji turėjo nusirašius ir tas strofas angliškoj kalboj.

Aš jos paklausiau, ar ir jai tos strofos labai patiko?

„Taip, labai, labai“, ji man atsakė. „Kaip tik aš užmerkiu akis, tos strofos vis tebeužia mano galvoje, tarytum mano vyras į mano ausis jas tebeskaitytų.

[2] Aš noriu įkalti jas lietuvių kalboje į paminklo akmens.“

„Tas pasunkina mano uždavinį“, aš jai atsakiau. „Šitie ketureiliai labai mieli, bet turiu prisipažinti, kad Omaro Kaijamo aš visai nepažystu. Esu girdėjęs tik jo vardą.“

„Tai negalimas dalykas“, nusistebėjo Salomė. „Budamas poetu, kaip gali nepažinti Omaro?“

„Ką-gi darysi, nepažystu!“ atsakiau. „Bet tai nereiškia, kad aš negalėčiau su juo susipažinti kad ir trumpą laiką, taip svarbiam reikalui esant.“

„Amerikoje visa inteligentija juo yra sužavėta. Štai aš turiu Omaro eilių knygele.“

„Puiku,“ ir aš pradėjau vartyti Omaro Rubajatą Fitzgeraldo vertime.

Pavartęs pasakiau:

„Išrodo, kad aš turėčiau išmokti persų kalbą.“

„Ne, ne,“ atsakė Salomė. „To visai nereikia. Niekas Amerikoje nemoka persiškai, o kiekvienas mokytas amerikietis gali pakartoti šį garsųjį kvatreną angliškai:

[3] „A Book of Verses underneath the Bough,

A Jug of Wine, a Loaf of Bread – and Thore

Beside me singing in the Wilderness –

And Wilderness is paradise enow.“

„Na, tai gerai. Bandysiu. Dvejetą ketureilių į dvejetą savaičių? Ar bus gerai?“

„Gerai. Ateisiu pasiimti.“

Praėjo dvejetas savaičių. Aš jau turėjau dvejetą rubajų, skambančių lietuviškai ir belaukiančių Salomės. Bet ji neatėjo. Ir ji neatėjo gana ilgą laiką.

„Pakeitė savo nuomonę“, tariausi.

Belaukdamas jos visus metus laiko, aš išverčiau visas 75 rubajas, kurias radau Fitzgeraldo pirmoj amerikoniškoj laidoj.

Man mano šis darbas, jį pabaigus, labai nepatiko. Tik dvejetas rubajų išrodė geros. Tai gal but bus buvę tos, kurių Salomė norėjo.

[4] Po metų netikėtai susitikome gatvėje. Atsiprašinėjo, bet jokio pasiteisinimo neturėjo.

Pasibaigė taip, kad ji pasikvietė mane ateiti pas ją į svečius.

Ir aš atlankiau ją tą patį vakarą – „su rankraščiu eilių“.

Man rodos, kad man beskaitant jai tas 75 rubajas ji galėjo įsivaizduoti esanti Saki.

Tai taip Salomė Čerienė, vėliaus tapusi Mulks, suvedė ir surišo mane su Omaru Kaijamu ir pavergė mane 25 metų darbui, kurį tik šiandien turėčiau jaustis užbaigęs.

Bet gal but paliksiu jį neužbaigtu.²³

Šis poeto paaiškinimas reikšmingai paliudija, kad moterys ne tik įkvėpdavo rašyti eiles, bet net Omarą Chajamą jis ne pats atrado, o S. Staniulytės-Čerienės dėka. Ši laiškuose atskleista poeto mūzų istorija ir poeto, pasakytume, dramaturgija: skirtingoms mūzoms dedikuotus eilėraščius spausdinti kartu, atspindi kūrėjo savimeilę, egoizmą, susireikšminimą. Ši

²³ [Kleofas Jurgelionis.] *Preludija*. Rankraštis. KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta), 4 lap.

laiškuose mezgama poeto ir mūzų drama atskleidžia ilgai išlikusį K. Jurgelionio jaunatviškumą, gyvybingumą ir teatrinę mąstymą. Jis galėtų būti priskiriamas prie tų retesniųjų lietuvių, kurie savo gyvenimą kūrė patys. K. Jurgelionis buvo ne tik pjesių ar scenarijų²⁴ autorius ir spektaklių režisierius, jis ir gyvenime mėgo vadovauti, būti priekyje, viską iš anksto numatyti, žodžiu, surežisuoti ir pats suvaidinti. Mintį apie sąmoningai nugyventą gyvenimą paremia jo biografija, atsiminimai apie pirmuosius žingsnius scenoje. K. Jurgelionis, nors jau būdamas 63 metų, parašė atsiminimus „Teatras ir revoliucija“ (Jurgelionis 1959j)²⁵. Atsiminimai rodo, kad jaunystėje patirtas pirmasis pasitenkinimas nuo auditorijos reakcijos dėl gerai suvaidinto vaidmens, buvo lemiama, visą tolesnį gyvenimą formavusi patirtis. Štai kaip jis prisimena, kad dar jaunystėje suprato didžiulę teatro ir aktorius reikšmę:

Kapelionas paskyrė man sunkiausią vaidmenį to senuko mokytojo. Jo ypatybė buvo pabaigti savo pamokymą mokiniui žodžiu „mociumdziu“. Jam pavartojus tą žodį visa publika turėjo juoktis. Žodis „mociumdziu“ buvo to seno mokytojo sutrumpintas lenkiškas posakis „mosci dzieju“ [*panie dobrodzieju*, maloningasis geradėjau – R. B.]. Žinoma, komedijėlė buvo lošiama lenkų kalba.

Mano pirmas pasirodymas kaip aktorius scenoje buvo man baigiant Šv. Katerinos progimnaziją Peterburge. Jau toks buvo paprotys Šv. Katerinos progimnazijoje, kad „išleidžiamoji“ klasė turėjo atvaidinti kokią nors komedijėlę ar farsą prieš publiką, susidedančią iš tėvų, giminių ir žemesniųjų klasių gimnazistų.

Mūsų dramos mokytoju ir režisierium buvo kapelionas Czajkowskis, labai mokytas jėzuitas ir labai linksmas teatralas. Jis tik vienas temokėjo teisingai ir puikiai atsakyti į visus vaikų klausimus, kokiais jie jau buvo išmokę atakuoti savo mokytojus. Jei kiti mokytojai, visvien kokio dalyko, nebeturėdavo atsakymo mokiniams, jie patardavo jiems „užpulti“ su savo klausimais religijos mokytoją kun. Czajkowskį. Mokiniai jį užpuldavo ir iš jo gaudavo teisingiausią atsakymą.

Mums vaidinti kapelionas Czajkowskis parinko komedijėlę iš mokyklinio gyvenimo su senuku mokytoju ir su būriu labai jaunų mokinių.

Aš, kapeliono diriguojamas, taip gerai supratau komišką svarbą žodžio „mociumdziu“ ir taip gerai pataikydavau jį ištarti, kad publika juokėsi iki soties kiekvieną sykį man jį ištarus. Nėra ko kalbėti, mano imitacija senelio mokytojo, ne

²⁴ Tarp JAV lietuvių ypač buvo populiarus K. Jurgelionio radijo vaidinimas „Makalai“, kuris „susidėjo iš apie 200 scenų. Kiekvienos scenos vaidinimas radije truko 12–14 minučių“; žr. Kleofas Jurgelionis. „Makalai“ *susidėjo*. Autografas. KUB RSS, f. 2, 1 lap.

²⁵ [Kleofas Jurgelionis.] Iš mano atsiminimų. Teatras ir revoliucija. *Vienybė*, 1959-06-26, 6; 07-03, 6; 07-17, 6, 9. Išlikęs autografas su redakcinėmis pataisomis saugomas KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta), iš viso 29 p.

tik kalboj, bet ir judesiuose ir eisenoj, davė didelį pasisekimą visai komedijėlei. Aš buvau to vakaro herojus (tikrai, ačiū kapelionui Czajkowskiui, kurs viską permatė).

Iš to vėliau turėjau suprasti, kad minia, esant palankioms aplinkybėms, gali būti užkerėta vieno aktoriaus, jeigu jis savo vaidmenį atlieka taip, kaip minia to laukė, ar gal net geriau. Ir kada tai atsitinka, įvyksta revoliucija, mažesnio ar didesnio masto (Jurgelionis 1959a, 6).

Tikėtina, kad poetas savo dėmesiu mūzai ir dosniai dalijamais patarimais dėl „Vienybės“ leidimo, formuojamos laikraščio įtakos JAV išėivijai, siekė tarp lietuvių išėivijos vėl atgauti prarastas įtakingo visuomenės veikėjo pozicijas, norėjo vėl pajusti katarsį nuo susižavėjusios publikos plojimų.

Trumpai apibendrinant šios straipsnio dalies svarbiausias mintis, galima akcentuoti, kad K. Jurgelionio 1959–1960 m. kūrybinis aktyvumas sietinas su V. Tysliavienės asmeniu. Poetas, su ja susipažinęs 1938 m. ir po 1940 m. jos daugiau nematęs, ilgus metus išlaikė savo atmintyje ir širdyje jos atvaizdą ir, epistoliniam dialogui atsinaujinus, ji vėl tapo svarbiausia jo poezijos įkvėpėja. Eilėraščių rankraščiai rodo, kad juos rengiant spaudai redaktorius J. Tysliava keitė struktūrą, pavadinimus, išbraukė dedikacijas, neišlaikė originalo eilutės ilgio. Paaiškėjo, kad poeto kūrybos *spiritus movens* visada buvo moterys, kurių būta labai daug. Jos poetą įkvėpdavo, padiktuodavo naujų temų, idėjų. Imantis publikuoti K. Jurgelionio poetinį palikimą, būtų svarbu atlikti išlikusių rankraščių tekstologinę analizę.

„Vienybės“ konsultantas

Kaip minėta, V. Tysliavienė ir pats J. Tysliava prašė K. Jurgelionio patarimų įvairiais laikraščio leidimo ir platinimo reikalais, kurių šis, patyręs ir kūrybingas žmogus, galėjo suteikti. Tačiau nei V. Tysliavienė, nei J. Tysliava nemanė garbaus amžiaus poeto įtraukti į bendradarbių sąrašus. O, kaip matyti iš laiškų, K. Jurgelionis dėl atsinaujinusio ryšio tikėjosi ne tik publikotis, bet kaip naudingas žmogus būti pakviestas į laikraščio redaktorius ir taip bent kiek pagerinti savo finansinę padėtį. Pirmiausia, dar 1958 m. lapkričio 1 d. laiške jis patarė iš redaktoriaus pavaduotojo pareigų išmesti Vytautą Meškauską:

Let time teach
Juozas where he is wrong, as an
editor, and that he cannot implicitly trust
such fellons as Vyt. Meškauskas a denigrator.

Ir perspėjo, kad reikalams nesikeičiant jis nenorės, kad jo tekstai būtų spausdinami „Vienybėje“:

Action is due now.
I am sorry to say that Vienybė
with its dancing policies is nothing to me –
without you in it. I would not selected
Vienybė as an organ for expressing my
ideas – if I could not please you by it.
These is no newspapers published by
Lithuanians in America which I could
accept for my writings, except Vienybė with you as the
head of Vienybe (1958-11-01).

K. Jurgelionis buvo labai nustebeš, kai J. Tysliava tapo Lietuvių rašytojų draugijos (LRD) pirmininku. Jis laiške V. Tysliavienei šaiposi iš jo, sakydamas, kad tas, kuris niekada nemokėjo LRD nario mokesčio 1958 m. rugsėjo 6 d. Brooklyne vykusiame draugijos valdybos posėdyje buvo išrinktas jos pirmininku. Jis, jausdamas, kad J. Tysliava apie jį nėra geros nuomonės (galbūt ir dėl poeto ryšio su žmona), manė, kad dabar jau jam reikės atsisveikinti su draugija „*When that happened I said: well, / of means good by to me Lith. Wr. Society*“ (1959-03-24). Jau cituotame laiške jis rašo, kad jei Valerija neprisims LRD pirmininko įsipareigojimų ir darbo, tokiam nevykusiam pirmininkui esant LRD „atsidurs po žeme“: „*Sincerely I say, that unles / you assume the duties and work of / the president, the Lith. Writers society is already / under the ground*“. K. Jurgelionis buvo teisus dėl J. Tysliavos neveiklumo. Tai paaiškėja iš jo 1959 m. balandžio 15 d. laiško, kuriame jis, reaguodamas į V. Tysliavienės laišką, rašo, kad idėja, jog J. Tysliavai, kaip LRD pirmininkui, nieko nereikės daryti, yra klaidinga. Poetas pažymi, kad J. Tysliava neveikdamas praras ir reputaciją, ir pakenks „Vienybės“ leidimui:

Now we shall take up the question of presidency of Juozas – in the Lith. Writers Society. In the first place the representation that he will not have to do anything is wrong and false. By doing nothing he will hurt his reputation. Which means that // [2] he will hurt his business as an editor and publisher of *Vienybė*.

Šis laiškas labai svarbus įrodymas, kad būtent K. Jurgelionis pamokė Tysliavas, kad, norint išgelbėti „*Vienybę*“, reikia ją nematomai susieti su LRD. Jis minėtame laiške dar prideda, kad LRD yra apie 90 (iki 98) narių, kuriems daugumai galima parduoti „*Vienybę*“ išreiškiant savo idėjas. Per „*Vienybę*“ J. Tysliava galėtų nepastebimai pabrėžti, kad jis yra visų lietuvių rašytojų vadovas ir paveikti juos prisidėti prie laikraščio leidimo. K. Jurgelionis pasako, kad ir ankstesniajam pirmininkui jis gelbėjo:

These are about 90 to 98 members of the Lith Writer's Society. To most of them he can sell *Vienybė* by expressing his ideas. But that is a minor matter, Through *Vienybė* he can unnoticeably emphasize that he is the head of all Lithuanian writers, and get some of them to be contributors to *Vienybė*. No cash in that, but it will easy up his work.

I helped Babrauskas in his work as “pirmininkas“ of L. W. S. But he was very industrious and did not need much help. [...] Juozas T. can make *Vienybė* the organ of the L. W. S., not officially but actually.

Minėtame laiške K. Jurgelionis pateikia pavyzdžių, kaip veikė B. Babrauskas, kaip jis sugebėdavo gauti lėšų geriausioms poezijos ar prozos knygoms apdovanoti, primena, kad jis parašė objektyvią jo gyvenimo ir kūrybos apžvalgą (Babrauskas 1956, 53–61)²⁶. Tačiau K. Jurgelionis ne-

²⁶ Benediktas Babrauskas. Kleofas Jurgelionis. Nepažintas poetas, nesuprastas žmogus (70 metų sukakčiai). *Aidai*, 1956, nr. 2, 53–61.

ištveria nepapasakojęs blogosios B. Babrausko istorijos dalies, taip tarsi iš anksto perspėdamas ir Tysliavas:

He obtained them from catholic sources,
and could almost decide who will get the
prize. So the last time he had to
give the prize of 500 for poetry to his wife²⁷ –
who produced a worthless booklet of poetry.
This was a scandal and the only reason
why Babrauskas had to quit his job as
president of the Lith. W. S. Babrauskas
is a very good man. He wrote my biography
and evaluation of my poetry in an excellent
impartial manner, no, almost too
partial in my favor.

Poetas, Tyslių pagalbą prašomas, savo septintajame keturių lapų laiške (1959-04-11) papunkčiui surašė sritis, kurias išmano ir galįs teikti „Vienybei“, o tiksliau, savo mylimajai, kvalifikuotą pagalbą:

I am willing and well qualified to
conduct such department in Vienybe as: -
a) Language (mostly rejections of the “dypukų”
distorted Lithuanian)
b) Review of recent Lith. literature (in Am. and Lith.)
c) News from the enslaved Lithuania (I have
only correspondents in bolshevik Lithuania,
including Babickaite, Račkauskas (former
editor of Vienybe), and my brother Anthony.
d) Occasionally my own poetry – which
at the present is appreciated by Aidai,
the best Catholic magazine, edited by my
friend Vaičiulaitis.
e) For circulation – I can furnish for
you 100 Lithuanian addresses in Chicago
every week. From these names you can
get a few subscribers. Alone this later –
if you are interested –

²⁷ Gražina Tulauskaitė-Babrauskienė (1908–1990), filologė, poetė: „Paklydę žodžiai“ (1934), „Vėjo smuikas“ (1944), „Po svetimu dangum“ (1951), „Rugsėjo žvaigždės“ (1957, LRD premija), „Vakarė banga“ (1968).

Bet daugiausia laiškuose jis pataria laikraščio platinimo ir prenumeratorių adresų klausimais. Jis žada kiekvieną savaitę siųsti po 100 Čikagos lietuvių adresų. K. Jurgelionis detaliai aprašo, kaip reikėtų parengti laikraščio reklaminį bukletą, kuriame būtų žadama palanki prenumerata. Jis atkreipia dėmesį į detales, antai, nepamiršta perspėti, kad reklamos negalima siųsti prenumeratoriams:

Propose the circular – one page,
the same size as Vieniybė.

Insert the circular as a part of
Vienybe and mail it with Vieniybė –
second class. By law of 2nd class you
can mail each time 500 “samples” of
your paper. Yours will be a sample plus
an exire page. Don’t mail the page
to your present subscribers (or – think about it) (1959-04-12).

Kaip galima suprasti iš laiškų ir K. Jurgelionio straipsnių išėivijos spaudoje, jis nedažnai gyrė kitų veiklą, poelgius, o ypač naujųjų „dypukų“; po Antrojo pasaulinio karo iš perkeltųjų asmenų stovyklų atvykusiųjų, koks buvo ir V. Meškauskas. Jie dėl neabejotinai didesnio intelektualiojo potencialo suteikė JAV lietuvių bendruomenei naujų paskatų ir atvėrė platesnių galimybių visokeriopai plėtoti visuomeninę bei kultūrinę veiklą. Naujoji lietuvių išėivių banga, pasiekusi JAV, rado šioje šalyje gausią ir aktyvią tautiečių bendruomenę, išmokusią per draugijas, fondus remti tautiškus leidinius, renginius. Galima įtarti, kad K. Jurgelionis, kaip ir daugelis kitų pirmosios bangos lietuvių, matė, kad naujai atvykusieji daugelyje profesijų, ypač lituanistikos srityje, nėra savamoksliai, kokie buvo jie. K. Jurgelionis suprato, kad jam ir jo kartos diletantiškai veiklai kyla pavojus, nes lietuvių išėivijos spauda ir visuomeninė veikla bus „okupuota“ puikiai pasirengusių šiai sričiai dirbti profesionalų. Jis V. Tysliavienei ne be paniekinimo rašė, kad jis turi nemažai Čikagos „dypukų“, kurie visi yra turtingi, adresų („*In my Chicago addresses very many are / those of displaced persons (dypukai) – all / rich, all affluent*“ 1959-04-12, lap. 4), kad juos galima raginti užsiprenumeruoti „Vienybe“. Laiškai patvirtina, kad K. Jurgelionis buvo labai reiklus kitų atžvilgiu, jautriai reagavo ir vertino kitų prasižengimus, amoralų elgesį, nematydamas, kad pats ne kartą elgėsi savanaudiškai.

K. Jurgelionis, kaip poetas ir režisierius, turėjęs gerą intuiciją, matė, kad J. Tysliava yra visai kito kirpimo žmogus, su kuriuo jam susitarti nepavyks. Jis V. Tysliavienei rašė, kad jos vyras jo pozicijos nė kiek nesupranta („*I see where Juozas does not see with / my eye to eye not even half eye to full / ehe*“; 1959-10-[?]). Tačiau, norėdamas tapti „Vienybės“ dalimi, kurį laiką bandė veikti per V. Tysliavienę, tikėdamasis, kad ji paveiks savo vyrą. Poetas teikė pasiūlymus, kurių klausydamas J. Tysliava turėtų pakelti savo reputaciją skaitytojų ir rašytojų akyse.

JAV lietuvių rašytojų draugijos istorijos tyrėjams norisi pasakyti, kad K. Jurgelionio laišakai Tysliavoms svarbūs norint suprasti, kaip nepastebimai „Vienybė“, K. Jurgelioniui patariant, tapo LRD organu. Antai, K. Jurgelionis sukuria LRD nariams skirtą anketą, kurią atspausdinus siūlo išsiuntinėti. Anketos rankraštis siųstas 1959 m. balandžio 15 d. laiške (lap. 6–9), jis atskleidžia poeto charakterį, nuostatas, pavyzdžiui:

[...]

Anketa Nr. 1.

Prašome visų L. R. D-jos narių atsakyti pilnai šiuos klausimus:

1. Ar užsimokėjote nario mokesčius už 1959 metus, o jei ne, tai ar ketinate ir galėsite užsimokėti nario mokesčius (3.00) už 1959 metus?

Pastaba: Svarbu, nes žinote, kad naujoji L. R. D. valdyba paveldėjo tuščią išdą.

Atsakymas.....

2. Ar rašote kokį nors veikalą lietuvių kalboje? Taip ar ne.

Kokios rūšies:

poezija,
beletristika,
istorija,
kalbotyra,
folkloras

Ar tikitės jį išleisti šiais metais?

Ar turite leidėją?

3. Kalbos srityje – prie kokių kalbininkų partijos priklausote?

Pažymėkite:

- a) ar kun. K. Jaunios, K. Bugos, A. Dambrausko ir Jurgelionio

- b) ar Jablonskio ir „dro.“ Joniko?
4. Ar turite omenėje rekomenduoti
į L. R. D-jos narius kurį nors
kvalifikuotą rašytoją, kurs dar nėra
jos nariu?
Jei taip, tai paduokite vardą, pavardę
ir adresą.
5. Ar manote, kad Lietuvių Rašytojų
Draugija yra reikalinga ir bus
naudinga lietuvių literatūros tobulinimui
ir sklaidimui?
6. Tuo tikslu duokite patarimus, ką
Liet. R. D-ja turėtų veikti, kad atsiekus
lietuvių literatūros tobulėjimą ir didesnę
paplitimą. [...]
7. Dabartinėje (Komunistinėje)
Lietuvoje yra išleidžiama daug
lietuvių knygų, iš kurių tik
mažuma yra komunistinės. Atsakykite,
ar Lietuvių Rašytojų Draugija turėtų
atrinkti ir rekomenduoti amerikiečiams
lietuviams geresnes knygas išleistas
dabartinėje Lietuvoje? Ar
Liet. Rašytojų Draugija turėtų
rupintis pergabenimų geresnių knygų
iš Lietuvos?
[...]

K. Jurgelionis savo laiškuose ne tik siūlo, bet ir reikalauja. Jis bando per V. Tysliavienę, kaip minėta, keisti redakcijos sudėtį; nurodinėja, kad apie „blogus“ lietuvius (kurie buvo JAV milijonieriai: „*There are, in my opinion, good Lithuanians / (well, like you and me) and there are bad / Lithuanians – fortune hunters.*“ 1959-04-08, lap. 2) nereikia nei rašyti, nei turėti su jais reikalų. Kaip žinoma, V. Tysliaviene laišku turinį perteikdavo J. Tysliavai, nes ir pats K. Jurgelionis rašo, kad galėtų tiesiai rašyti redaktoriui, bet geriau mintis bus išgirsta iš jos lūpų [sic!] („*I could write all this directly to Juozas, but as he / is very busy, through you my writing will get better hearing.*“ 1959-04-12).

Tačiau J. Tysliava į poeto patarimus / reikalavimus, pavyzdžiui, atleisti pavaduotoją V. Meškauską, neatsižvelgė. K. Jurgelioniui nepavykus

V. Meškausko nuversti, norėdamas bendrauti su V. Tysliaviene, jis, nors ir grasino, toliau teikė „Vienybei“ tekstus: eilėraščius, vertimus, straipsnius. Bet laiškuose vis primindamas V. Meškausko menkystę dėl puolimų ant mirusio Petro Vaičiūno ir ant buvusio LRD pirmininko Benedikto Babrausko. J. Tysliava buvo išrinktas vietoj B. Babrausko nauju LRD pirminku ir „moraliai nusikalto“, pritardamas, kad būtų spausdinamos „kvailos atakos“ prieš pirmtaką ir kitą, jau mirusį, rašytoją:

[2] [...] His “assocoate“ editor
of Vienybe V. Meskauskas had his full
freedom, given him by Juozas, to write
foolish attacks on B. Babrauskas, who kindly
stepped aside to take his place as president
of the Lithuanian Writers Society, a position
of great importance as it is a world-wide
position, and by <vitue> virtue of this act
Juozas now is the president of the Society //
of Lithuanian Writers of the entire world –
U. S. A., Brazil, Argentine, Australia, New
Zealand, Africa, England, France, Germany,
Lithuania and Russia. [...] //

[3] [...] The offending denigrator
of dead men, especially
of the great Lith. poet
Petras Vaičiunas.
If you keep him, you throw me
out, and I don't mind it (1959-10-[?]).

J. Tysliava galiausiai iš viso nustojo ne tik atsakinėti į poeto laiškus, bet nespausdino ir jo straipsnių. 1961 m. liepos 27 d. K. Jurgelionis rašo V. Tysliavienei, kad žino, kad jos vyro yra „boikotuojamas“ („*I am cognizant of the fact / that I am boycotted by your / husband Juozas*“).

Apibendrinant pažymėtina, kad laišakai yra įdomūs dėl juose atskleisto kūrėjo dramtizmo. Iš pradžių K. Jurgelionis viliasi susigrąžinęs mūžą, galėsiąs ne tik susirašinėti, bet retkarčiais ir susitikti, nes jai reikėsią jo patarimų laikraščio „Vienybė“ leidimo klausimais. Poetas tikėjosi, kad mūžai tarpininkaujant jis už svarią pagalbą laikraščio leidimui galėtų oficialiai tapti „Vienybės“ redaktoriaus pavaduotoju, vėl dirbti mėgstamą leidėjo darbą, daug bendrauti. Laiškai parodo, kad K. Jurgelionis patarė laikraštį

„Vienybė“ susieti su LRD. K. Jurgelioniui buvo svarbu turėti užtikrintą tribūną skelbti ne tik savo kūrybą, bet ir publicistiką, kritiką, kuri buvo kontroversiška, ir ne visi ją spausdino. Poetui buvo svarbus ir finansinis aspektas, nes paskutiniaisiais gyvenimo metais lėšų buvo nepakankamai. Bet svarbiausia, jis savo tekstais norėjo veikti lietuvius, vėl įgyti įtakos visuomenėje.

Jurgelionis – lietuvių guru

K. Jurgelioniui buvo malonu teikti patarimus savo mylimajai („*My dearest Vale: / I am glad I have never lost hope of / regaining you. Now I must question if you / ever were lost. Anyway, to day I can say / with joy: „Mano sieloj šiandien šventė“*“ 1959-05-29), bet *manus manum lavat* jis norėjo daugiau įtakos.

K. Jurgelionis, įkopęs į septintąjį dešimtmetį, tarp Amerikos išseivių jau tarsi kaip koks guru. Jis penkių puslapių 1958 m. lapkričio 1 d. laiške rašo:

[3] [...]

I have my goal for selfexpression to
Lithuanians:

I wish to advocate, exemplify and
teach Altruistic Love among all
Lithuanians.

I wish to establish a society of
Saints among the Lithuanians.

All things I may touch upon in
my articles would only be illustrations
<of Altruistic love and>
of Altruistic Love and lives of saints.

In America life is still possible
only because out of 170, 000, 000 people
<in> America has 1,500, 000 saints and
good neighbors at least this proportion of
saints must exist among Lithuanians.

Kitas 1959 m. laiškas (mėnuo ir diena nenurodyti) yra labai turiningas. Iš jo sužinome, kad jis iš pradžių manė, kad su J. Tysliava juos sieja daugiau idėjinių panašumų nei skirtumų. Jis tarsi įtikinėjo V. Tysliaviene, kad nuo jos, o ne nuo redaktoriaus priklausys K. Jurgelionio įtakos „Vienybei“

pobūdis. Šis laiškas parodo, kad K. Jurgelionio būta plačių interesų. Pavyzdžiui, jis svarsto socialistinės ir kapitalistinės žemdirbystės ir ekonomikos pragaištingumą. Šis poeto svarstymas rodo, kad jis lenkė savo laikotarpį, nes dar neįsibėgėjęs ekologų ir žaliųjų judėjimui įvardijo alinančios žemę veiklos padarinius²⁸:

(6) [...] I am hesitating now which line
to take 75 my contribution to
Vienybe – a steady one, besides
occasional. Whatever I take to
follow I believe I will be free to
express myself even if Juozas could
not follow my philosophy. From his
letter I believe that in our minds
we are close, even if many years have past
since we were in touch wish each
other. But then you come in, and
yours will be deciding vote. I believe
that in surface matters I am more
contions than Joseph. I do not believe
in <ime> immediate frontal attack
(over)

(7) (back over)
on the “every“ but I believe in
persistency to stick to my own line.
And that does not matter, as long
as I can preach my philosophy
which includes individualism, opposition
to collectivism and statism, buddhism,
opposition to Marx and Lenin not
generally but in their crazy theories, which are
not based on facts; then I believe in
ecology as opposed to political economy,
I believe in living from the earth and
so in organic agricultures as opposed
to capitalistic and socialistic agriculture.
There is no difference between capitalistic and

²⁸ Joshua Blu Buhš rašo: „As for the connection between the Fortean Society and ecological agriculture -- this seems like a stretch. The Society showed very little to no interest in the subject. There was discussion of economic matters, but this tended toward recommending the theories of Henry George, Silvio Gesselle, and Social Credit.“ (Blu Buhš 2018)

socialistic agriculture. They both depend on deep plowing by tracktors – the result of which is destruction of fertile land. In 20 or 50 years in America only a few fertile acres will be left to feed the people – and from that end of it alone America is self destroying even without the hydrogen bomb. America is too capitalistic in agriculture, which means that America faces self-destruction // (8) All these ideas I have briefly expressed in a series of articles published in Vieniybė about 17 years ago, with Juozas as its editor. I was astonished as one of the “Displaced Persons” (anonymous, but must have been known to Juozas) has written to Vieniybė in an article published by Vieniybė that he admires me for my charitable heart (to displaced persons), but does not agree with not a single word written by me in Vieniybė in my series of articles, mostly on agriculture. Another person who could not agree with me, as he made it public, was the little Karpis, who then was an editor and owner of Dirva. He has a very, very little mind in a little skull. But I admired his wife, even if I could not understand her for making such a bad choice.

Tačiau kiti laiškai rodo, kad K. Jurgelionis rūpinosi ne vien dvasiniu, idėjiniu vadovavimu išėivijai. Kaip buvo iš pradžių paminėta, K. Jurgelionis V. Tysliavienės ryšių pagalba mėgino pagerinti savo finansinę padėtį. Jis J. Tysliavai rašo, kad jo žmona Henrieta, kaip mokytoja, „uždirba 9000, bet 2000 nueina mokesčiams“. Tad jų pajamos, nuo to laiko, „kaip arklių bėgtinės tapo suvaržytos“ buvo menkos ir jis J. Tysliavai atviravo, kad „aš kol kas neradau būdo kaip tas pajamas padauginti“ (Jurgelionis, 1959).

Žinodamas, kad milijonieriaus Winthropo Rockefeller buvusi žmona Jiebutė Paulekiūtė (Barbara Bobo Sears) yra geriausia V. Tysliavienės draugė, jis keliuose laiškuose vis davė nurodymų, kaip ji turinti savo draugę prišnekinti, kad jis būtų paimtas jos skyrybų advokatu. Štai K. Jurgelio-

nis 1959 m. balandžio 8 d. laiške rašo, kad dėl skyrybų besibylinėjančiai Jievutei Paulekiūtei-Rockefeller ji kaip draugė turėtų padėti surasti gerą advokatą lietuvi. Apie šias skyrybas rašė beveik visi to meto laikraščiai ir žurnalai. Visiems buvo įdomu, kuo baigsis lietuvių angliakasio duktės, kažkada Čikagoje tapusios „*Mis Lithuania*“; byla su vienu turtingiausiu JAV žmonių – garsiojo Rockefellerių klanu palikuoniui Winthropu Rockefelleriu, ketvirtuoju iš penkių Johno Rockefellerio jaunesniojo sūnų. W. Rockefeller norėjo pasilikti sūnų, o motina, žinoma, nesutiko. Daug ginčytasi dėl pinigų, kurie turėjo atitekti Jievutei ir jos sūnui. K. Jurgelionio nuomone, Jievutė, tapusi milijonierio žmona, visus lietuvius nuo savęs atstūmė, o dabar skyrybų metu ją supa tik godūs advokatai, tikėdamiesi jos pinigų, o ne sėkmingos bylos pabaigos („*I watched her / case from newspapers, and I saw where some of / her lawyers made unforgivable mistakes*“). Jis minėtame laiške rašo, kad siūlė jai savo, kaip advokato, paslaugas, bet ji pasiūlymo nepriėmė. K. Jurgelionis per V. Tysliavienę norėjo gražiąją lietuvaiteį apsaugoti ir nuo vietinių blogųjų lietuvių („*There are, in my opinion, good Lithuanians (well, like you and me) and there are bad / Lithuanians – fortune hunters*), kurie nori ją išnaudoti ir apgauti. Toliau laiške jis išvardija pavardėmis visus, jo nuomone, bloguosius lietuvius, pateikdamas argumentų (pvz., „*M. J. Vinikas who never was an honest man / Rev. J. Končius who accepted a bribe from F. D. / Roosevelt of 1,000,000 for urging the / displaced persons to go back to Lithuania*“). Tačiau plačiai aptaręs bloguosius lietuvius, vis dėlto prisipažįsta:

(6) In one letter I cannot relate to you all of the data which may be needed for conviction of a person as a criminal. But I am giving you my intuitions which are just as good as facts.

Apibendrinant galima pasakyti, kad K. Jurgelionis, kaip XIX a. pabaigoje subrendęs kūrėjas ir visuomenininkas, iki pat gyvenimo pabaigos išliko renesansinio masto veikėjas, mėginęs jėgas daugelyje sričių ir parodęs, kad savo intuicija daug ką teisingai išpranašavo. Greičiausiai dar tėvų įskiepytas pasitikėjimas savimi buvo poeto aktyvumo ir rezultatyvumo garantas. Šis pasitikėjimas savo talentu ir jėgomis sunkiausiomis gyvenimo akimirkomis suteikdavo jėgų pakilti, keistis, eiti pirmyn.

Rūpestis dėl lietuvių kalbos ir literatūros

Laiškuose nuskamba mintis, kad jis puikus kalbininkas, o atvykusių „dypukų“ kalba yra iškreipta, todėl jis džiaugiasi, kad, J. Tysliava nesilaiko dr. Petro Joniko kalbos, o rašo senąją lietuvių kalbą (1959-04-12):

What I would like to write in
Vienybė seriatini is the critique of the new
Lithuanian language as used by the
displaced persons. I know that Juozas
does not follow Jonikas and other displaced
professors but writes in good proper
Lithuanian. So he may like my scientific
criticism of perverted Lithuanian. (lap. 1)

K. Jurgelionis buvo paskelbęs ne vieną kalbos dalykus aptariantį straipsnį, kur neretai kritikavo kalbininką P. Joniką ir kitus jaunesnius kalbininkus ir jų požiūrį į bendrinę lietuvių kalbą.

Pats K. Jurgelionis sakė, kad jam lietuviškąją tapatybę „parinko“ Juozas Zauka. Jis zakristijono, vargonininko ir chorvedžio J. Zaukos dėka tapo „geru lietuviu“; pastarasis jaunuolį laiku supažindino su Kazimieru Būga, o šis – su kun. Kazimieru Jauniumi. Būtent šių kalbininkų paveiktas, poetas 1908 m. įstojo į Krokuvos Jogailos universitetą studijuoti filologijos. Kalbininkas Jan Michał Rozwadowski gerai vertino jo lingvistinius gabumus, paskatino jį parašyti darbą apie savo tarmę. K. Jurgelionio filologinių studijų darbas „Panemunėlio tarmės fonetika“, išverstas iš lenkų į lietuvių kalbą, 1911 m. buvo išspausdinta JAV. Tyrimą gerai įvertino K. Būga:

Šis trumputis rašinys baisiai mane nudžiugino. Matau, kad Sveiko Krokuvoje ne varnos kaustyta, bet atsidėjus mokytasi. Labai malonu! Tasai rašinys man pirštu prikišamai parodė, kad Tavęs turima gana gera ausis ir nepaprastas pastabumas. Tos žinios apie priegaidę, kurias turėjai išvažiudamas ažušenin, Sveikam visako dar nedavė. Ką Sveikas sakai apie priegaidės ypatybes, yra savarankio darbo pasekmė. J. Rozwadowskis vargu bau galėjo patį įvesti į liet. priegaidės gelmes.

Fonetikos aprašymu aš labai patenkintas. [...] Sveikas esi gana pastabus fonetikas. Reiktų Sveikam ir tolesnei dirbti ta pačia pakraipa.

Matyt, šis kalbininko įvertinimas leido K. Jurgelioniui save laikyti lietuvių kalbos specialistu ir vėliau, kaip sakyta, kritikuoti P. Joniką: „Kalbos srityje šiandien aš neturiu sau lygaus. Didesnis už mane buvo Kun. Kaz. Jaunius ir gal Adomas Jakštas. [...] Prieš mane visi Jablonskio mokiniai, Jakšto nuomone, buvo niekis. [...] Tarp „dypukų“ šiandien tik Jonikis viešpatauja su visu savo nemokslu kalbų srityje“.

Čia galima priminti, kad J. Zauka ir K. Būga, pamatę, kad K. Jurgelionis turi gabumų aktorystei, nuvedė jį į „Savitarpiečių“ draugijos teatro būrelį. K. Jurgelionis atsimena, kad tuo metu K. Būga ir mokė atsikratyti panemunėlio tarties, liepęs tarti lietuviškus žodžius kažkokia suvalkiečių „kapsų“ tarme“. 1904 m. K. Jurgelionis sėkmingai suvaidino Baroną spektaklyje „Šykštusis raitelis“ (A. Puškino pjesė, P. Vaičiaičio vertimas). K. Jurgelionis atsiminimuose aprašo, kaip atsidėjęs rengėsi vaidmeniui, kaip pats apgalvojo scenografiją ir režisūrą. Svarbu priminti, kad apie spektaklį rašė Peterburgo laikraščiai. K. Jurgelionis prisimena, kad antrasis spektaklis dar labiau pavyko ir klasės draugo Tatarkino tėvas operos solistas rimtai pareiškė, kad jaunuoliui būtina mokytis Imperatoriškojoje teatro mokykloje. Nors K. Jurgelionis, įsitraukęs į 1905–1907 m. revoliucinius įvykius, į teatro mokyklą neįstojo, tačiau, atvykęs į JAV, rašė ir vertė dramas bei pats ne vieną režisavo. 1912 m. ne be K. Jurgelionio iniciatyvos atsigavo Čikagos dramų draugija, kur, be poeto, buvo dar 18 narių (Ambroze 1967, 284).

K. Jurgelionis, pats anksti pradėjęs lenkiškai eiliuoti, suprato literatūros estetinę ir auklėjamąją funkciją. Atvykęs į JAV, Skrantone jis susipažino su Jonu Šliūpu ir dirbo laikraščio „Laisvoji mintis“ spaustuvėje. 1910–1916 m. likotarpį pagal išleistų knygelių skaičių galima pavadinti derlingiausiu poeto gyvenime. Blogas poetas, kuris nenori garbės. Šiuo požiūriu Amerika buvo palanki, nes čia į šlovės trokštantį nežiūri kaip į karjeristą, tuštybės pilną. Laikraštyje (1911), o paskui ir atskira knygute (1911, Čikagoje) buvo atspausdinta „Panemunėlio tarmės fonetika“ ir nemažai jo straipsnių. „Laisvosios minties“ spaustuvėje dar buvo išspausdinta „Kun. Vienožinskis ir jo dainos“ (1911). 1911 m. jis išleido dvi knygeles: „Deklamatorius: deklamavimui eilių ir monologų rinkinys: su išguldymu „Kaip reikia deklamuoti ir žaisti““ ir „Deklamacija ir sceniškąji mimika“.

1910 m. K. Jurgelionis Antano Olšausko (1863–1942) buvo pakviestas redaguoti „Lietuvos“ ir trijų tomų visuotinės enciklopedijos. Klaipėdos universiteto K. Pemkaus fonde yra saugoma K. Jurgelionio ranka rašytų

apie 1040 minėtos enciklopedijos puslapių bei dviejų puslapių jo surašytas rankraštis, kuriame rašoma Jurgio Šaulio vardu, kad „iš savo pusės, pagal savo geriausio išmanymo parašysiu Antano Olszewskio leidžiamai Encyklopedijai pagal man nurodomą proporcių straipsnius „Politiškoji ekonomia“: „Finansai“ ir visus kitus, šiandien mokslo šakom prigulinčius; tariamuosius straipsnius, aiškiai skaitytinai surašęs, atsiųsiu ne vėliaus dvidešimts penktos gegužės mėnesio dienos tūkstantis devini šimtai trylikėtųjų (1913) metų“. Toliau tekste surašytas leidėjo A. Olšauskio įsipareigojimas, kuriame pažymėta, kad už laiku atiduotus tekstus bus sumokėta už „kiekvienus du žodžiu po vieną kapeiką „Rosijos piningais““. Nors, reikia priminti, kad J. Šaulys 1910 m. gyveno Šveicarijoje, o ne Rusijoje. 1913 m. A. Olšauskui enciklopedijos projekto atsisakius, K. Jurgelionis kun. Antano Kaupo prašėsi rinkėju į leidinio „Draugas“ redakciją, bet pastarasis, įvertinęs savo amžių, užleido redaktoriaus vietą. Po pusmečio mirus Kaupui, K. Jurgelionis 1914 m. perėjo redaguoti „Jaunąją Lietuvą“, bet leidėjui bankrutavus liko be darbo ir be išleisto, beveik jau parašyto anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų žodyno. Jis toliau intensyviai mokėsi anglų kalbos versdamas įvairių autorių kūrybą, o brandžiausias tekstas Viljamo Šekspyro „Makbetas“ (su vertėjo įžanga) 1915 m. išleistas Čikagoje. 1916 m. pasirodė pirmoji spausdinta jo poezijos knyga „Glūdi liūdi“.

1915 m. „Naujienos“ įkūrė trijų mėnesių literatūros kursų. Jų vedėjai buvo A. Lalis ir K. Jurgelionis, kuris turėjo duoti literatūros teorijos pagrindus. Po kursų K. Jurgelionis rašė: „Stoka dalyko literatūros lietuvių kalboje labai metėsi į akis. Ypač atjaustina buvo stoka dviejų reikalingesniausių, dar niekad lietuvių kalboje negamintų vadovėlių: formalės logikos vadovėlio ir rašymo teorijos vadovėlio. Iš lietuvių jaunuomenės niekad nebus galima laukti, kad ji pramoktų gerai rašyti ir gaminti gerus literatūros veikalus, kad ji neturės šių vadovėlių. Platesnis kritiškas lietuvių literatūros vadovėlis taip pat būtų labai reikalingas“ (Ambroze 1967, 359).

Laiškuose V. Tysliavienei jis sakosi, kad galėtų apžvelgti naujausią JAV ir „pavergtosios Lietuvos literatūrą“, nes turi keletą „korespondentų bolševikų Lietuvoje, įskaitant Babickaitę, Račkauską (buvęs redaktorius *Vienybės*) ir mano brolis Antanas“ (1959-04-12).

Jis taip pat tikisi „Vienybėje“ skelbti savo poeziją („*But / I feel that it will not look good, if notired, / that nearly every one of my batch of poems /*

is dedicated to you“ 1959-04-15), kuri, kaip jis rašo, yra „pripažįstama“²⁹ „Aidų“; „geriausio katalikų žurnalo“; redaguojamo „mano draugo“ Antano Vaičiulaičio. Laiškai svarbūs, nes poetas nurodo, kuriuose leidiniuose jis publikavosi:

Many of my late poems
have been published in Aidai, Gabija,
Liet. Dienos etc. All are short. The longer
one, as being not fit for publications
in newspaper, are still not published,
except a fairy tale “Kaulas ir Mergele“
published in Aidai – an unusually
beautiful rendition of celtic tale in style
of Russian bilini. (1959-04-12, lap. 2v)

K. Jurgelionis sako, kad jei jis ja nesižavėtų ir nemylėtų, „Vienybei“ nerašytų, nes ji nereprezentuoja geresnės literatūros, nekovoja už geresnį gyvenimą („If not for my admiration and / love of you I would not be writing for / Vienybe as it does not represent better / literature and does not stand for / better things in life“).

I š v a d o s

Straipsnyje aptarti 42 išlikę K. Jurgelionio laišakai (1949–1961) V. Tysliavienei, iš kurių tik vienas yra rašytas lietuviškai, o kiti – angliškai. Šių laiškų korpusą sudaro 92 lapai (~ 69 010 ženklų su tarpeliais). Iš 42 laiškų 37 yra datuoti ir 5 laišakai – be datų, 5 laišakai – be datų, kurios spėjamos pagal laiškų turinį: vienas rašytas iš Turkey Run 1959-05-23–27, kito numanomi metai – 1959; trečiasis – 1959 m. balandžio mėn. po 8 d.; ketvirtasis – 1959 m. balandžio mėn. po 12 d.; penktasis – 1959 m. balandžio mėn. po 17 d. Laiškai svarbūs, nes suteikia naujų duomenų apie poeto kūrybinio aktyvumo 1959–1960 m. priežastis ir pobūdį, apie jo paskutiniuosius gyvenimo metus. Laiškai yra poeto asmeninio gyvenimo liudininkai. Tačiau laiškuose rašytojas, kalbėdamas apie nūdieną, dažnai prisimena praėjusius laikus, todėl juose užfiksuota JAV išeivijos visuomeninio gyvenimo dinamika, atskleistas XX a. visuomenės pjūvis, epochos dvasia.

²⁹ Žr. Kleofas Jurgelionis. Kaulas ir Mergelė. Airių pasaka-legenda. Eilėmis atpasakojo Kl. Jurgelionis. *Aidai*, 1956, nr. 10, 463–465.

K. Jurgelionio laiškų analizė rodo, kad jis kūrybinio aktyvumo laikotarpiu V. Tysliavienei parašė 32 laiškus, kuriuose dažnai asmeninė sfera susipina su visuomenine. Laiškai aktualūs, nes gerokai papildo poeto biografiją ir pateikia kūrybinio proceso detalių. Vyraujančios laiškuose temos – poeto jausmai Valerijai; laikraščio „Vienybė“ leidimo ir platinimo reikalai; rūpestis dėl Lietuvos rašytojų draugijos (JAV) veiklos pagerinimo ir laikraščio pavertimo LRD organu; išeivijos lietuvių gyvenimo kritika ir noras jiems padėti; kapitalizmo ir socializmo ekonomikos analizė; lietuvių literatūrinių ir kultūrinių ryšių su Sovietų Lietuvos šviesuomene užmezgimo klausimai.

Ypač vertingi išlikę poeto autografa, kurie buvo siunčiami kartu su laiškais „Vienybės“ redakcijai. Iš laiškų sužinome, kad moteris poeto gyvenime buvo svarbus veiksnys: jos įkvėpdavo poezijai ir vertimams. Eilėraščių rankraščiai rodo, kad juos redaguojant buvo pakeista struktūra, pavadinimai, išbrauktos dedikacijos, neišlaikytas originalo eilutės ilgis.

Laiškai yra įdomūs dėl juose atskleisto kūrėjo dramatiškumo. Laiškų pobūdis įtikina, kad K. Jurgelionis visą gyvenimą išliko ne tik kūrybinga, bet ir savąjį gyvenimą režisuojanti asmenybė. Poeto laiškų anglų kalba pakankamai išugdyta, o formos požiūriu eilutės neretai rimuotos, artimos poetiniams tekstams. K. Jurgelioniui V. Tysliavienei buvo svarbus įkvėpimo šaltinis ir tarpininkė kūrybai skelbti.

Laiškai rodo, kad poetas tikėjosi, kad mūzai tarpininkaujant jis už svarią pagalbą laikraščio leidimui galėtų oficialiai tapti „Vienybės“ redaktoriaus pavaduotoju, vėl dirbti mėgstamą leidėjo darbą, daug bendrauti ir daryti įtakos lietuvių išeivijos bendruomenei.

K. Jurgelionis, kaip atskleidžia laišakai, XIX a. pabaigoje subrendęs kūrėjas ir visuomenininkas, iki pat gyvenimo pabaigos išliko renesansinio masto veikėjas, mėginęs jėgas daugelyje sričių ir parodęs, kad savo intuicija daug ką teisingai išpranašavo. Greičiausiai dar tėvų įskiepytas pasitikėjimas savimi buvo poeto aktyvumo ir rezultatyvumo garantas. Šis pasitikėjimas savo talentu ir jėgomis sunkiausiomis gyvenimo akimirkomis suteikdavo jėgų pakilti, keistis, eiti pirmyn.

Literatūra

- Aistis 2004 – Jono Aiščio laiškas 1955-09-07 Benediktui Babrauskui. Aistis J. *Laiškai, 1929–1973*. Sudarė Vytautas Kubilius, parengė Vanda Šatkuviėnė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Ambroze 1967 – Aleksas Ambroze. *Chicago lietuvių istorija (1869–1959)*. Chicago: Amerikos lietuvių istorijos draugija.
- Babrauskas 1956 – Benediktas Babrauskas. Kleofas Jurgelionis. Nepažintas poetas, nesu-prastas žmogus (70 metų sukakčiai). *Aidai*, 1956, nr. 2, 53–61.
- Blu Buhs – Joshua Blu Buhs. *Ray Jurgen as a Fortean*. Prieiga internetu: <<https://www.joshuablubuhs.com/blog/ray-jurgen-as-a-fortean>>.
- Blu Buhs 2018 – Joshua Blu Buhs. *Laiškas (2018 spalio 29) Romai Bončkutei*.
- Budrys 1992 – Milda Budrys. *Amerikos lietuviai gydytojai. Lithuanian American Physicians (1884–1984)*. Chicago: Published by the Lithuanian Research and Studies Center, Lithuanian Museum of Medicine.
- Davis, Kemp 1988 – [Patricia T. Davis, Judith Kemp.] *A History of Caring. Evangelical School of Nursing 1911–1988*. Oak Lawn: Ewangelical Heath Systems.
- Jungtinių Amerikos valstijų lietuviai*. Biografijų žinynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, 199;
- J. V. 1959 – J. V. Salomėja Staniulytė-Čerienė-Mulks. *Vienybė*, 1959 m. balandžio 24 d., nr. 16, 4.
- Jurgelionis 1954 – Kleofas Jurgelionis. *Prisiminimai apie dėdę Šerną*. Rankraštis. KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta); prieraišas Kazio Pemkaus ranka: „Naujienos 1954 vas[aris].“
- Jurgelionis 1948–1961 – Kleofas Jurgelionis. *Laiškai (1948–1961) Valerijai Tysliavienei*. Rankraštis. KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta), iš viso 92 lap.
- Jurgelionis 1956 – Kleofas Jurgelionis. Kanlas ir Mergelė. Airių pasaka-legenda. Eilėmis atpasakojo Kl. Jurgelionis. *Aidai*, 1956, nr. 10, 463–465.
- Jurgelionis 1959a – Kleofas Jurgelionis. Jaunos dienos, Kuri manęs pasiges. *Vienybė*, 1959 m. balandžio 17 d., nr. 15, 5.
- Jurgelionis 1959b – Kleofas Jurgelionis. Lietuviškai atkūrė Kleofas Jurgelionis, Iš Hsing Ših Heng Jen (Rašyto senąja kinų kalba). *Vienybė*, 1959 m. gegužės 1 d., nr. 17, 6.
- Jurgelionis 1959c – Kleofas Jurgelionis. Kunigą A. Miluką atsiminus. *Vienybė*, 1959 m. gegužės 8 d., nr. 18, 6.
- Jurgelionis 1959d – Kleofas Jurgelionis. Kleofas Jurgelionis apie militarizmą. *Vienybė*, 1959 m. gegužės 15 d., nr. 19, 4.
- Jurgelionis 1959e – Kleofas Jurgelionis. Kas buvo ta Pranaičių Julė. *Vienybė*, 1959 m. gegužės 22 d., nr. 20, 6.
- Jurgelionis 1959f – Kleofas Jurgelionis. Babilono moterų rauda: dievaitį Tammuzą laidojant. Pastabos apie raudą. *Vienybė*, 1959 m. birželio 5 d., nr. 22, 5.
- Jurgelionis 1959g – Kleofas Jurgelionis. Skaitytina dr. Margerio knyga „Amerikos lietuviai“. *Vienybė*, 1959 m. birželio 12 d., nr. 23, 9.
- Jurgelionis 1959h – Kleofas Jurgelionis. Meilės puokštės. *Vienybė*, 1959 m. birželio 19 d., nr. 24, 7.
- Jurgelionis 1959j – Kleofas Jurgelionis. Iš mano atsiminimų. Teatras ir revoliucija. *Vienybė*, 1959 m. birželio 26 d., 6; liepos 3 d., 6; liepos 17 d., 6, 9.
- Jurgelionis 1959k – Kleofas Jurgelionis. *Teatras ir revoliucija*. Autografas su redakcinėmis pataisomis. KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta), iš viso 29 p.

- Jurgelionis 1959l – Kleofas Jurgelionis. *Kleofa Jurgelionio laiškai (1959) Juozui Tysliavai*. Rankraštis. KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta), iš viso 18 lap.
- Jurgelionis 1959m – Kleofas Jurgelionis. „*Makalai*“ susidejo. Autografas. KUB RSS, f. 2, 1 lap.
- Jurgelionis 1959n – Kleofas Jurgelionis. *Preludija*. Rankraštis. [1959?] KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta), 4 lap.
- Jurgelionis 1961 – Kleofas Jurgelionis. *Kleofa Jurgelionio laiškai (1961 m. spalio 22 d.) Zigmui Jankauskui*. Rankraštis, 1 lap. Atšvietas, 2 lap. KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta).
- Jurgelionis 1971 – Kleofas Jurgelionis. *Glūdi liūdi*. Paruošė Aurelija Rabačiauskaitė. Vilnius: Vaga.
- Jurgen 1961 – Henriettos Jurgen (1961 m. gruodis) laiškai Valerijai Tysliavieni. Mašinarštis ir rankraštis. KUB RSS, f. 2 (signatūra nepriskirta), iš viso 2 lap.
- Jurgen 1938 – Jurgen Viktoria. A Few Glimpses of Rev. Joseph A. George, [Editor-In-Chief MRS. V. WIECHECKI-JURGEN], *Echo*. Nurses alumnae news a quarterly, published by the Nurses Alumnae Association Evangelical Hospital of Chicago, Vol. I. No. 1 Summer Edition, June, 1938. <http://cdn.olpl.org/documents/Echo193806.pdf>
- Pociūtė 2003 – Rima Pociūtė. Kleopas Jurgelionis amerikietiškojo modernizmo kontekste. *Literatūra*, 45 (1).
- Kubilius 1996 – Vytautas Kubilius. *XX amžiaus literatūra: Lietuvių literatūros istorija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 118–121.
- Kubilius 1980 – Vytautas Kubilius. Nerealizuotų galimybių poetas. *XX a. lietuvių poetai*. Kaunas: Šviesa, 1980, 16–21.
- Petrauskaitė 2015 – Danutė Petrauskaitė. *Lietuvių muzikinė kultūra Jungtinėse Amerikos Valstijose 1870–1990*. Tautinės tapatybės kontūrai. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015.
- Rabačiauskaitė 1971 – Aurelija Rabačiauskaitė. Kleopas Jurgelionis, Kleopas Jurgelionis. *Glūdi liūdi*, paruošė Aurelija Rabačiauskaitė. Vilnius: Vaga, 3–22.
- Širvydas 1961 – Vytautas Širvydas. Vienybė buvo... Vienybė bus! *Vienybė*, 1961 m. gruodžio 8 d., nr. 47.
- Tysliavienė 1952 – Valerija Tysliavienė. *Laiškai (1952-07-21) Jeronimui Kačinskui*. Mašinarščio kopija. KUB RSS, Išeivijos muzikai, f. 6.

Roma Bončkutė

LETTERS OF KLEOFAS JURGELIONIS BY VALERIJA TYSLIAVIENĖ

Summary

The article examines the letters of Kleofas Jurgelionis (1886–1963; Kleopas Jurgelionis, USA – Ray Jurgen), who was a moderniser of Lithuanian poetry, a literary critic, a translator, an editor of periodicals, publicist and lawyer, to Valerija Tysliavienė (1914–1984), who from 1938 to 1940 was a secretary of his newspaper “Tėvynė”, preserved at the Klaipėda

University Library (KUB RSS). These letters (1949–1961) are very rich in content, in them the subject themes are abundantly weaved with courtship. This article discusses the topics of Jurgelionis's letters to Tysliaviene. Taking into account the research into Jurgelionis's life and creative works and the KUB RSS archive and publications, this article sets out a twofold purpose: to discuss the content of Jurgelionis's letters to Tysliaviene and to discuss poetry manuscripts and their publications with a textological lens.

First of all, this article discusses the general features of the letters, then the article touches upon the dominant topics in the letters. Another, co-stored material is used for interpreting the letters: dozens of letters from the poet to other people; a letter from Henrietta Jurgen, his third wife, to Tysliaviene; several poetry poems; manuscripts of articles revealing new details about his life and the origins of his creative work, his relationship with the Lithuanians in the USA, the activities of the Lithuanian Writers' Society (USA), the behind the scenes look at the operations at the newspaper "Vienybė", the cultural and social life of the emigrants, etc.; as well as a bundle of the American Lithuanian periodicals from the archive of "Vienybė".

There are 42 letters from Jurgelionis, of which only one is written in Lithuanian, and all others are in English. The body of these letters consists of 92 pages (69 001 characters with spaces). Of the 42 letters, 37 are dated (a total of 86 pages) and 5 letters are not (6 pages), and the article determines their dates by the content of the letters. These letters are important because they provide new data on the the causes and nature of the poet's creative activity in 1959–1960 and about his twilight years.

The analysis of Jurgelionis' letters reveals that during the period of his creative activity he wrote 27 letters to Tysliaviene, in which the personal sphere often overlaps with the public. The letters are relevant because they greatly augment the poet's biography and give details of his creative process. The prevailing topics of the letters are the feelings of the poet to Valerija; the publishing and the distribution of the newspaper "Vienybė"; concerns about improving the activities of the Lithuanian Writers' Association (USA) and turning the newspaper into a LRD body; the critique of the Lithuanians who immigrated to USA and the desire to help them; an analysis of the capitalist and socialist modes of agriculture and an argument for an ecological, sustainable agriculture and economy; the estab-

ishment of Lithuanian literary and cultural ties with the intelligentsia of the Soviet Lithuania.

Particularly valuable are the poet's remaining autographs, which were sent along with the letters to the editorial office of "Vienybė". From the letters we learn that women were an important part of the poet's life: they inspired his poetry and translations. The manuscripts of the poems show that when editing them, they changed in structure, titles, their original length and often their dedications were omitted.

His letters show that he was a member of the Fortean Society in the United States. A researcher of the society Joshua Blu Buhs sent me a copy of the document which proves that Jurgelionis married three times, not just two as it was believed before. Document shows that in 1928, being 42 years old, he married for the second time. Joshua Blu Buhs writes: "She was born in Pennsylvania to a father from Poland and a mother from Germany. At the time of their marriage, Victoria was 26 and Ray 40 [sic!]. At the time of the census, they lived at 11 Madison Park." Jurgelionis wed Victoria C. Wiechecki on February 8, 1928. Victoria Wiechecki graduated from Evangelical School of Nursing in 1923. She was the Editor-In-Chief of "Echo" – the quarterly publication sharing news of the alumnae nurses, published by the Nurses Alumnae Association, Evangelical Hospital of Chicago. However, in 1988 these lists already name her as Victoria Wiechecki-Marine.

The letters are interesting because they reveal Jurgelionis's penchant for drama. The letters demonstrate not only that Jurgelionis remained creative his whole life, but also that he dramatized his own life. For Jurgelionis Tysliaviene was an important source of inspiration, and a mediator for the publishing of his works. The letters indicate that the poet hoped that, through the mediation of his muse, for his help regarding the publication of the newspaper, he could officially become the deputy editor of "Vienybė", to resume his favored work of the publisher, to resume copious communication with and influence to the Lithuanian immigrant community.

The poet's letters demonstrate a high proficiency in English, and from the point of view of their form, the lines often rhyme, they are close to poetry texts. Jurgelionis, as reflected in the letters, was a creator and public figure who matured in the nineteenth century. Until the end of his life,

he remained a Renaissance man, who tried many careers and occupations, and demonstrated his remarkable foreshadowing intuition into the political and economical conundrums of our time. It is possible that his parents' imbued him with self-confidence that guaranteed the poet's dynamism and effectiveness. His confidence in his talents and strengths helped him to succeed even in the most difficult moments his life, gave him the power to rise, change and go forward. He is also immortalized in the digital age as a horse-racing aficionado Ray Jurgen because of the articles he wrote on the subject of betting on horse races.

Translated from the Lithuanian by Ieva Poškutė, BA (Hons)
in Film and Literature at University of Warwick